

Molnár László Miklós

MC
110.149

SHATTERHAND NYOMÁBAN

Molnár László Miklós

*OLD SHATTERHAND
NYOMÁBAN*

Molnár László Miklós

*OLD SHATTERHAND
NYOMÁBAN*

Ifjúsági regény

*TÉKA KÖNYVKIADÓ * BUDAPEST, 1990*

MC 110.149

1990

© Molnár László Miklós

© Illusztráció: Sárközy Endre

ISBN 963 7357 83 1

*„Tehát üljön édesanyám, Máival együtt
a hátsó társzekérbe, s míg lassacskán
ballagunk a karavánnal, én mellettök
lovagolok, s elbeszélem utunkat.”*

(Xantus János LEVELEI
ÉJSAKAMERIKÁBÓL)

I.

A halványsárgától az égővörös, a rozsdabarnáig, a színek ezernyi pompájában szikrázott, ragyogott a kora őszi táj. A folyó fodrozó vizén, mint csillagmiriádok fénye, úgy szikráztak, táncoltak a nap sugarai. A házak tetején még csillogott a fény, de a templomtornyok és a házak elnyújtott árnyékaiban már koromfekete volt a sötétség. Az egymástól élesen elváló fény és árnyék, mint valami térképen, szabályosan kirajzolta az utcák vonalát, a terek alakzatait.

A nap még vörösen izzott a nyugati láthatáron. Észak-nyugat felől felhőket kergetett a szél, s a városon túli messzeségben, a horizonton, szinte a semmibe tűntek a nyugatra tartó utak.

Egy kerek hónap sem telt el azóta, hogy keserűséggel telve, reményeiben megcsalva elhagyta Iowát. Távozni kényszerült Új-Budából, ahol honfitársai körében tisztos polgári jövőt remélt. Magánya, a hazájukat idegen földön nem lelők nyugtalansága vezette ismét a „Folyók Atyjához”, a Mississippi partjára.

Megállt a város feletti dombon. Csak állt és nézte a lenyugvó napot, a természetnek ezt a naponta ismétlődő, mégis megunhatatlan tüneményét. Gondolataiba mélyedt. Nem hagyták nyugodni az elmúlt hetek, hónapok eseményei. Olyan sok minden történt vele, amióta Amerika földjére lépett. A boldogulás lehetőségeit keresve bejárta a keleti partvidék nagyvárosait és lent, délen a rabszolgatartó ültetvényesek nyüzsgő metropolisát, New Orleanst. Végül — mint mindig — az elérhetetlen messzeségbe tűnt hazai föld, a somogyi dombok, az édes otthon tájain kalandoztak gondolatai. Közben felhő takarta el az ég alján lehanyatló nagy tüzes korongot. Gyorsan, egyik percről a másikra jött az este, s mint ezernyi szentjánosbogár,

a távolban úgy reszkettek az utcai petróleumlámpák fényei; a házak ablakaiból, a mulatókból kiszűrődő fénynyalábok.

Egyszer már járt ebben a folyóparti városban. Ezért reménykedett, hogy itt majd fordíthat a sorsán. Végre megérkezett! Itt van St. Louisban, ahonnan tíz- és százezrekkel együtt el lehet, el kell indulnia.

Az éjszakát egy nagy fa alatt töltötte. Vagyona néhány dollár s egy öreg láda, amelybe minden kincse, minden holmija belefér. A láda alján 48-as honvédtüzér csákóját, kardbojtját és azt a néhány levelet őrizte, amelyek vándorlásai közben utolérték, megtalálták a messzi földre vetődött magyart. Egy öreg nyeregtáskát, egy drága pénzen vásárolt 5l mintájú coltpisztolyt, egy gyalogsági borjút*; az öregládán kívül még ezeket a tárgyakat mondhatta a magáénak.

Keze ügyébe tette holmijait, feje alá gyűrte porköpenyét, szemébe húzta zsíros sapkáját és leheveredett. Egy ideig még nézte a város fényeit, aztán álomba zibbasztotta a maga mögött hagyott hosszú út.

Hűvös hajnali harmat ébresztette. Borotvátlan volt, elhanyagolt. Katonásan felmálházta magát. Övébe dugta coltját, és leereszkedett a városba. A bujdosó katona, a volt 48-as honvédtüzér éppen 30 éves, amikor 1855. szeptember 21-én a Mississippi menti St. Louisban elvegyül az utca forgatagában. Go West, Young Man! — Menj nyugatra, fiatalember — így mondják ezt akkor errefelé...!

Így gondolkodik, miközben elvegyül a látszólag schonnan sehová tartó nyüzsgő tömegben. De nem hagyja nyugodni — ha már idegenbe kényszerült, ha már csak a bujdosók kenyere jut neki — miért, hogy nem talált otthonra társai között. Miért, hogy itt, távol a hazától ily csúful megbicsaklik a lélek. Hogy a szorgalmas munkának, az igyekvésnek alig van becsülete. Miért, hogy fantaszták szövögetik álmaikat, szélhámosok vezérkednek. Némelyek pedig érdemeiket feldagasztva akarnak előnyökhöz jutni, s közben önzőn kiforgatják társaikat. Túlzó és talán némileg igazságtalan gondolatok, de a megbántott ember hogyan is gondolkozhatna másképpen.

* * *

* szögletes katonai hátitáska

Az 1850-es évek derekán a Mississippi és a Missouri folyók között elterülő Iowa állam területén három helység visel magyar nevet: Új-Buda, Pipagyújtó, Új-Arad. 1849 után a levert s világgá széledt magyarok egy csoportja kíván ezen a tájon új hazát teremteni magának. Nevesek és névtelenek, ismertek és ismeretlenek. Van közöttük, aki csak ideiglenes szállásnak tekinti Iowát, s naponta kész a hazatérésre, mások végleg itt akarnak megtelepedni. Megfogadván; még az emlékezetükből is kitörlik azt a földet, ahol a Habsburg-önkényuralom miatt állni látszik az idő.

Később, a század utolsó harmadában már elnyeli mindhárom magyar városkát a tömegesen érkező német és svéd bevándorlók által alapított új város: Davis City. 1852-ben, az akkor készült térképeken azonban pontosan feltüntetik a magyar településeket, s a régi levelek postabélyegzőin is ezek a nevek olvashatók.

A vándorló magyar 1854. augusztus közepén New Orleansból érkezik Új-Budára, ahol most úgy tűnik, Madarász László vezetésével a város szép jövő előtt áll. Ipara fellendülőben, kereskedelme pedig remélhetően egyre inkább részese lehet a nyugat felé áramló forgalomnak.

A nagy amerikai népvándorlás útvonalán, amelyhez Új-Buda oly közel van, joggal remélhető a város felvirágzása.

„A kivándorlók sora végét nem éri..., mindent megvesznek helyben mi csak eladó”, írja az itthoniakhoz küldött egyik korai levelében a bujdosó katona. Ebben az időben válnak rendszeressé a „Kedves Anyám!” megszólítású, hosszú naplószerű levelek, beszámolók, amelyekben tudatja szeretteit életéről, sorsáról; nemegyszer megszépítve mostoha körülményeit. Elhallgatva nélkülözéseit, jövője bizonytalanságát. Bizonyosságnak feltüntetve a reményeket, megtörténtnek véve mindazt, ami még csak kalandvágó gondolataiban van jelen.

Az Öt-tő vidékéről kiszorított pottawatomik, choktawok* és a fox indiánok népes tábora, majd 300 család táborozik ebben az időben

* A könyvben szereplő indián törzsnevek írásmódjánál a különböző forrásokban leggyakrabban előforduló névírásokra hagyatkoztunk

Új-Buda közelében. A bőrkereskedők élénk cserekereskedelmet űznek az indiánok által felkínált bölény-, szarvas-, medveirhákkal, hódprémekkel. A „Fehér Homlokok” — a kereskedőket hívják így az indiánok, mert amikor alku közben fejük búbjára tolják kalapjukat, napbarnította arcuktól élesen elválnak örökké árnyékban lévő fehér homlokuk — szeszes italokat, ruhaneműt, lőszert cserélnek az indiánokkal, s a bőrt St. Louisba szállítják. A vándorló magyar látja az élénkülő forgalmat, látja, hogy a civilizáció miképpen bomlasztja az indián törzsek ősi életformáját, miképpen zsákmányolja ki Új-Budán is az őslakókat. Úgy gondolkodik, ez csak az egyik, ám nem biztos, hogy a legbecsületesebb útja a városka felvirágoztatásának. Jobban hajlik azok felé, akik valamiféle „nemzeti műhelynek”, az összefogás erején alapuló közösségnek szeretnék látni a várost.

Ám mindez csak ábránd!

Kinek volt igaza? Mitől mérgesedett el a helyzet Új-Budán, mi történhetett 1855 nyarán, azt pontosan soha meg nem tudhatjuk.

A föld birtoklása körüli viták? Az uralkodni vágyás kerítette hatalmába Új-Buda telepeseit? Szinte kibogozhatatlan rejtély. Csak a végtelen pereskedésekkel kapcsolatos levelekből következtethetünk arra, miként hasonlik meg egy jellemében szilárd volt honvédtiszt, s fordul el a magukat akkor a város első polgárainak tekintő sorstársaitól.

Nyár végére betelt a pohár! A föld közös művelésében nem tudnak megegyezni. Nem tulajdonostársuknak, hanem béresüknek tekintik a 30 éves életerős, a mezei munkában is járatos fiatalembert. Kiábrándultan hagyja el a várost. „Én kitöröltem emlékeimből Új-Budát — írja egy későbbi levelében — , s a sors tövises pályáján iz zadva törve előre, egyedüli foglalkozásom volt; élhetés biztosítása,” s tegyük hozzá, bármely kínálkozó alkalom árán.

* * *

St. Louis észak és dél, kelet és nyugat természetes útvonalának csomópontja. A nagy folyam nyugati partján, a Missouri torkolatától néhány mérföldre délre épült város utcáin az 1850-es években már közel 100 ezer ember nyüzsög. Mióta a húszas évek nagy útépitő

mozgalmainak eredményeképpen a Chumberland Road és a Lanchester Pike állandóan tömve van postakocsikkal és szekerekkel, amelyek mint egy soha véget nem érő áradat vonulnak nyugat felé, St. Louisban találkozik és vonul át a hatalmas emberáradat. Harminc éve már, hogy a vándorlók roppant tömege áthömpölyög a városon. Vannak napok, amikor hét-nyolcezer új jövevény érkezik és ugyanannyi indul tovább a nyugatra vezető utakon.

A magányos magyar naphosszat, munkát keresve járja a várost, ahol lépten-nyomon kocsigyártók, hordókészítők, kötélverők, fegyverművesek, nyergesek és szíjgyártók műhelyeinek cégéire téved a szeme. Mindennap hatalmas tömeg alkudozik a lóvásártéren. Nyergeslovak, egész fogatok, öszvérek, szamarak, igába fogható ökrök cserélnek gazdát. Fellengzős feliratok és táblák harsánykodnak az üzletek bejárata előtt; mérhetetlenül feldicsérve az áru minőségét. A kereskedők valósággal nyakon ragadják, beráncigálják az üzletbe a járóelőket. Akiről pedig kiderül, hogy nem igazán vevő, durván kilökdösik az utcára.

Az emberek mindent elhisznek és mindenben kételkednek. A nyugati utakat megjárt postakocsisok, ökörhajcsárok mesélik kalandjaikat, mindig nagy tömeggel körülvéve az ivók pultjainál. A fogadóknak, szállodákban egyetlen üres szoba, egyetlen üres ágy sincs. A templomok viszont éjjel-nappal nyitva vannak. Éjszakánként sokan ott keresnek szállást. Minden este prédikátorok, önjelölt próféták zengik intelmeiket és dörgik fenyegető átkaikat, sűrűn emlegetve a sátánt. A tömeg azonban alig figyel rájuk. Bevackolódik a padokba, rongyait szétteregeti a kövezeten, s mire végleg besötétedik és isten szolgája is belefárad a bűnös lelkek megtérítésébe, álomba szenderül.

Hősünk két éjszakát tölt a mormonok templomában. Hallgatja éneküket és az esti ájtatosságokon megérinti őt a prédikátori gondolat. „A legnagyobb nap minden időben a ma, ez a számtani összege valamennyi tegnapi és ez tartalmazza az ígéretét valamennyi holnapnak.” Elgondolkodik ezen és elrendezi magában; a mormonok hisznek a világ fejlődésének és megismerhetőségének eszméjében. Hogyan is mondta a derék prédikátor? Minden, mi létezik, képes a tökéletesedésre, s folyvást tökéletesedik is, és nemcsak az ember, hanem az isten is csak önerejéből, saját munkája jóvoltából lesz

és lett azzá, ami. Vagyis, ha az ember nem lehet isten nélkül, úgy az isten sem létezhet az ember nélkül, hiszen az ember maga a teremtő...!

Mélyen beleférközött a gondolat, s elhatározta, ha teheti, tanulmányozni fogja a „Mormon könyvét”, közelebről megismeri a mormonok népét; leírja hitüket, történetüket. De most minél hamarabb munkát, kenyeret kell keresnie. Méghozzá becsületes munkát. Olyant, ami ahhoz is hozzásegíti, hogy a vándorlókkl együtt ő is eljuthasson a földrész belsejébe, a távoli nyugatra.

Már harmadik napja bolyong gondolataiba mélyedve, amikor híret veszi; katonákat toboroznak. Nem éppen kedvére való, de úgy véli, még mindig kevésbé megalázó foglalkozás, mintha ökörhajcsárnak, vagy „extra boy-nak”, amolyan küldöncfélének áll a *Russel, Majors and Waddel* áruszállító karavánjainak egyikébe. Bár így sem járt jobban. Csak évek múlva, sorsának jobbra fordulása idején írja katonaeletének első hónapjaira emlékezve:

„...s kitettem magam egyes személyek céltáblájának és fondorkodásainak, akiknek szellemi képessége a nulla alatt van, s aki mégis az én uram, abszolút hatalom fölöttem...

Nem ismertem... a hadsereg pontos helyzetét ebben az országban, s távolról sem képzeltem, hogy az amerikai hadseregben csak a tisztet tekintik embernek, a többiek pedig a négerek utolsó osztályához hasonlók...”

Am most még bizakodással telten keresi a toborzóirodát. A folyó partján egy fogadó nagytermében hamarosan rá is talál. Több is jöttment kíváncsiskodó, mint a jelentkező. A tömegben egy dragonyostiszt és katonás keménységgel néhány altiszt terelgeti, mustrálgatja a jelentkezők nem túl bizalomkeltő csoportját. Néhány sápadt, vézna fickót ugyan félreállítanak, de a legtöbbje megfelel. Egy írópult mögött lenyalt frizurás, cvikkeres civil írnok veszi lajstromba a jelentkezőket, s papírjaiból fel sem nézve löki eléjük aláírásra a szolgálat vállalásáról szóló kötelezvényt. A legtöbben csak három keresztet rajzolnak a papír aljára. Így hát nagy feltűnést kelt, s a tisztviselő hosszasan végignézi a szikár, kopott öltözetében is jó megjelenésű, kemény vágású férfit, amikor a nyilatkozat alján kiírt betűkkel ez olvasható:

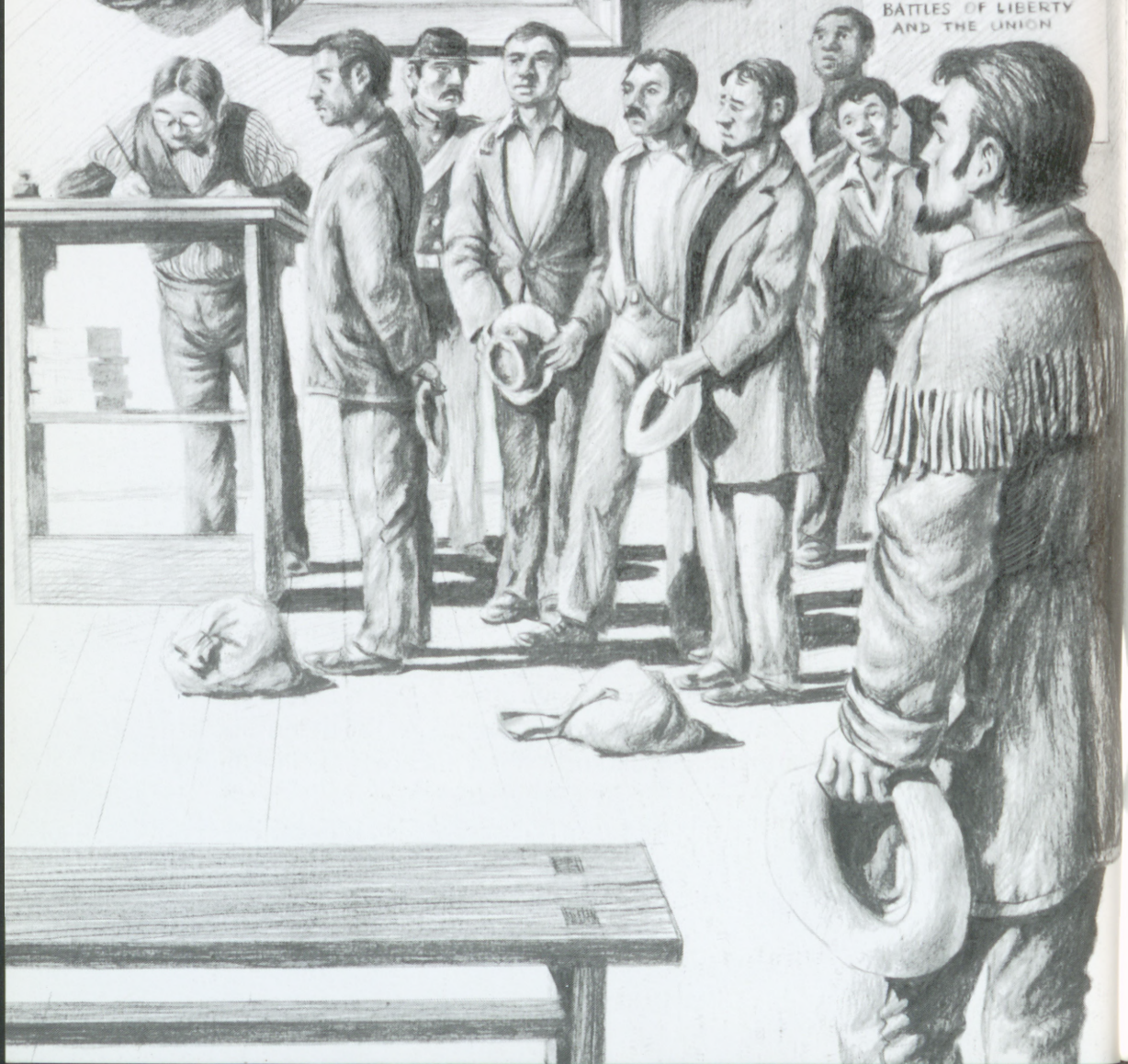
„artillery officer J. Xántus de Louis Véssey” — No officer! Pri-

NOW OR NEVER!

To Arms!
We appeal
to you!

BATTLES OF LIBERTY
AND THE UNION

vate soldier! — szólt mérgesen a kis írnok, s máris a következő jelentkezőt szólította. Véssey hirtelen feltörő méltatlankodására pedig a tiszt így válaszolt: — Mister, ön akár generális is lehetett egy másik hadseregben, itt akkor is csak közlegény! Ön ettől a perctől az U.S. Army katonája és egyetlen válasza lehet — emelte fel a hangját —, Yes sir; igen uram...!

Így történt! S miután minden más út lezárult előtte, hogy mégis eljuthasson a Vadnyugatra, 1855. szeptember 24-én mint önkéntes szoldos beállt a prérin és a Sziklás-hegységben portyázó, a nyugati erődöket megszállva tartó kék mundéros hadseregbe.

* * *

A tisztek képzése, az 1802-ben, Jefferson elnöksége idején West Pointban alapított Katonai Akadémián folyik. Miként az állandó haderő egyszerű katonái és altisztjei, a tisztek is önként állnak be katonának. Az akadémia elvégzése után a fiatal tisztek legtöbbször azonban megválnak a hadseregtől és ültetvényein gazdálkodik, vagy északon kezd valamilyen vállalkozásba. A tisztek vagyonos rétege tehát nem vállalja a katonai szolgálattal járó nehéz életet. A legénység és az altisztek soraiban pedig többnyire írek és német bevándorlók* írják alá az ötéves szolgáltról szóló kötelezvényt. A társadalom, a bevándoroltak minden rétegét meg lehet közöttük találni. Az 1840-es évek végére azonban már nyilvánvalóvá válik, hogy az öt évre szóló szolgálatot elsősorban az élet más területein boldogulni nem tudók, törvény elől menekülő bűnözők és kisebb mértékben kalandvágyó fiatalok vállalják. Szándékaik szerint csak a legkritikább esetben elhivatottságból, és sokan azzal a nem is nagyon titkolt gondolattal, hogy ha eléri nyugati úticéljukat, dezertálnak. Az Amerikai Egyesült Államok hadseregének szellemét ebben az időben az „egy ország, két társadalom” ellentmondása, délen a rabszolgaság jelenléte és az ezzel együtt élő, az ipar fejlesztését szorgalmazó északi kapitalizmus vállalkozói-

* Az Osztrák-Magyar Monarchia területéről származókat, a lengyeleket, magyarokat, szlovákokat is a németek közé sorolták

nak törekvései határozzák meg. Ez a szárazföld belsejét birtokba vevő, a terjeszkedést katonailag végrehajtó fegyveres erő a XIX. század közepére a kor egyik minden értelemben legjobban felszerelt hadseregévé válik. Működésében megtartja és alkalmazza a függetlenségi háború önkénteseinek jól bevált harcászati módszereit. Különösképpen az indiánoktól tanult taktikát, a terep által nyújtott fedezékek védelméből indított meglepetésszerű támadást, a rajtaütést. Az 1850-es évek derekán a tiszteket ellátják Samuel Colt később híressé vált forgópisztolyával, a közelharcnak ezzel a nagy hatású fegyverével. A katonákat Sharp-karabélyokkal szerelik fel, korszerű ágyúkat rendszeresítenek a tüzérségnél, és a nagy távolságok, a nehezen járható terep leküzdésére az akkori idők technikai lehetőségeinek legmagasabb szintjén szervezik a lőszert, élelmet és egyéb anyagot szállító vonatoszlopokat; vagyis a hadtápot és annak védelmét. Amikor Véssey felölti az amerikai hadsereg egyenruháját, katonának menni az Egyesült Államokban annyit tesz, mint kiesni a civilizációból, vállalni, hogy a társadalom kitaszítottjaival kell eltölteni hosszú éveket, és így szembenézni a préri és a vad hegyek ismeretlen veszedelmeivel. Aki katonának állt, annak el kellett fogadnia, hogy önként vállalt szolgálata a társadalom legmélyére juttatta, s a nyugat gerendaváraiban, az indiánok ellenőrzése közben nem sok dicsőség várhat rá.

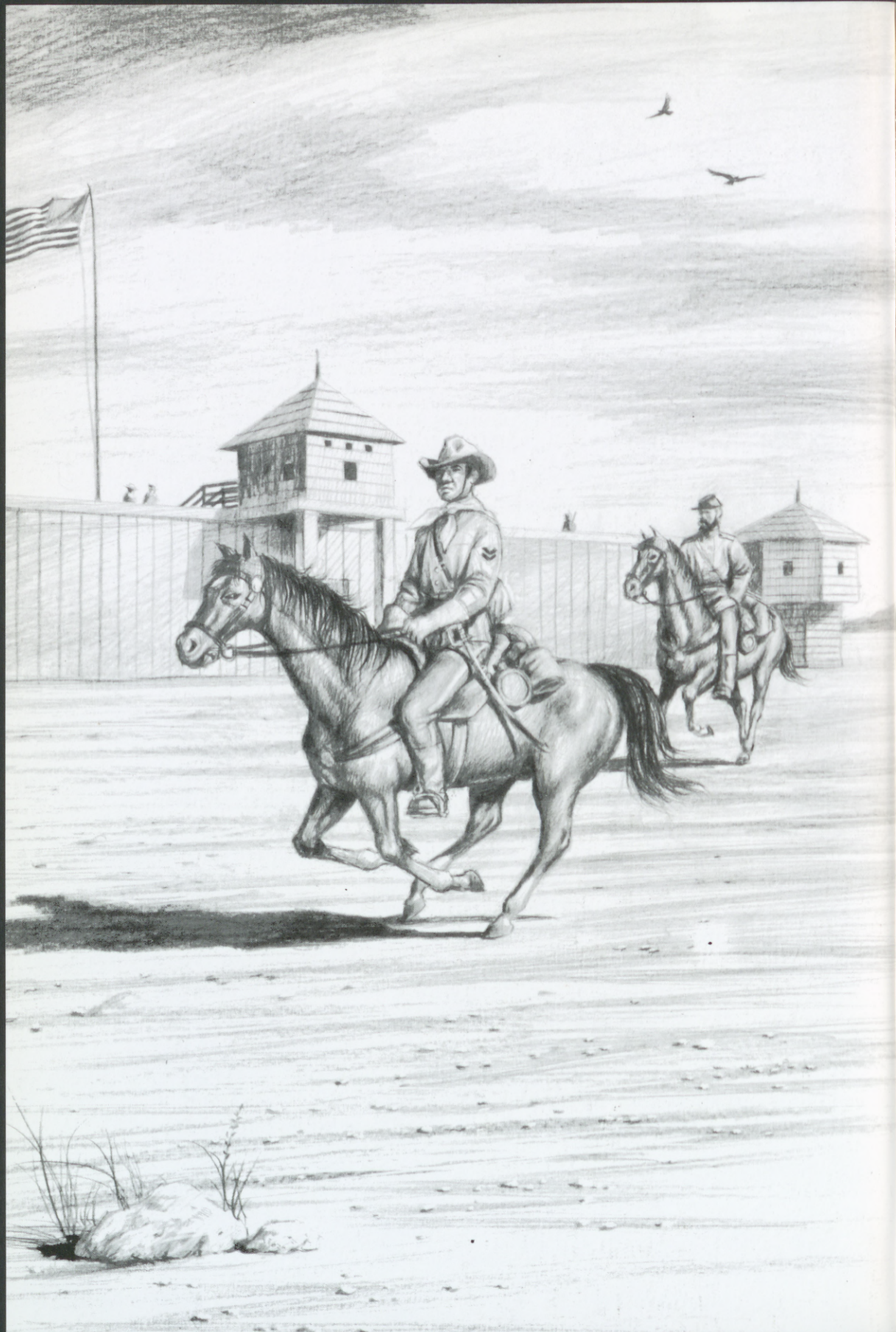
A nyugatra vezényelt csapatok parancsnokai ugyan ismerik katonai, tiszti feladataikat, de nem ismerik a vadont. És különösképpen nem ismerik a vadonbeli életet, a síkságok vadászó törzseit, a Rocky Mountains völgyeiben és fennsíkjain kóborló indiánokat. Sok mindent megtanultak West Point előkelően komor falai között, csak a pioníréletet, a vadon diplomáciáját nem. És alighogy maguk mögött hagyják a civilizációt, tanácstalanokká válnak, mert kiderül, az élet nem igazodik a szabályzatokhoz, az akadémián tanult katonai etikához. Segítségre van tehát szükségük, olyanok segítségére, akik ismerik a szárazföld belsejének járható útjait, és nem tévednek el a végtelennek tűnő síkságokon. Akik követni tudják a folyók kanyarulatait, ismerik a kanyonok mélyét, a hegyi átjárókat, és érintkezni tudnak a vidék indiánjaival.

Az amerikai szárazföld katonai birtokbavételére, az államigazgatás megteremtésére vállalkozó tisztek így szorulnak a civilizálatlan félvad prémvadászok és csapdaállítók segítségére, akikből kialakul-

nak a hadsereg szolgálatában álló — egyetlen más hadseregben fel nem lelhető — felfegyverzett, fegyvelmezhetetlen civilek szabad csapatai. Ez a különös, vegyes összetételű népség aztán a Vadnyugaton mindenhol együtt vonul a hadsereggel. Szolgálati fejében befészkel magát az erődökbe. Beférkőzik a parancsnokok bizalmába. Nemritkán valósággal magukhoz ragadják a csapatok vezetését. Először csak tanácsokat, később már parancsokat osztogatnak, és rendelkeznek a katonai készletek felett is. A hadsereg készleteiből pedig a saját hasznukra fegyverrel, lőszerrel, pálinkával kereskednek az indiánokkal. S mert őket egyáltalán nem kötelezte semmilyen beljük nevelt katonai etika, a kormány indiánpolitikájának végrehajtásában még annyira sincsenek gátlásaik, mint West Point volt kadétjainak.

Éltek és visszaéltek azzal, hogy jelenlétük nélkülözhetetlen és szükségyszerű...! Hiszen a préri és a Sziklás-hegység, az egész nyugati térség felkutatása és feltérképezése ezek nélkül a lényegében műveletlen, ám a vadon életét, íratlan törvényeit jól ismerő nyomkeresők nélkül minden bizonnyal hosszabb időt vett volna igénybe. Ők nyújtottak a katonáknak segítséget ahhoz is, hogy időről időre ígéretekkel, vesztegetéssel megnyerjék egyik-másik indián törzs barátságát. Az ő haszonlesésük és ravaszságuk segítette egymásra uszítani és egymás ellenségeivé tenni a síksági vadászokat, a hegyi törzseket, és rávenni az indiánokat arra, hogy a „barátnak” nevezett törzs harcosait az erődök tisztjei zsoldjukba fogadják. Így születik meg az amerikai hadseregben az U.S. Cavalry határvidéki alakulatainál a tarka musztángján poroszkáló, kék katonazubbonyt viselő „indián scout”; a minden lovasszázad élén ott menetelő indián felderítő.

1855-ben a Mississippi és a Missouri nyugati partjain túl, az oregoni úton, a Kalifornia és a Santa Fé ösvényeken már sorra felépültek a gerendákból ácsolt, sárból tapasztott erődítmények és őrállomások. Kansas, Wyoming, Nebraska, Dakota, Utah, Colorado, Montana..., majd délen Arizona, Új-Mexikó és természetesen Texas nagy kiterjedésű területein — szétszórva az erődökben — két dragonyoszred, egy ezred lovasvadász, valamint két ezrednyi valódi lovaság állomásozik. Ezt századonként a 25—50 lovasból álló indián felderítő csoportja, fehér vadászok és trapperek egészítik ki. A századokhoz tartoznak még az utászok, az ácsok, a patkoló kovácsok, a bognárok és a felcserek különítményei. Végül a legtöbb katonai csa-

pa
az
ce
lét
ne
me
sze
lój
sán
ba
tar
a l
ke
sz
tet
Fo
ká
eg
Sz
sel
az
ta
eg
dö
tos
né
he
ro
m
sz
al
Ez
fel

patot követi egy lőszert, élelmet, takarmányt szállító vonatoszlop, s az erődök közelében mindenhol tanyát vernek a kereskedők, kupecsek kétes erkölcsű csoportjai.

A hadügyminisztérium 1857-es jelentése szerint az U. S. Army létszáma ekkor 18 000 fő. Ebből a vadnyugati, határ menti katonaság nem több, mint tízezer katona és tiszt, amely egy-egy rendfenntartó, megtorló akció végrehajtására, indián táborok feldúlására, szükség szerint kisebb átcsoportosításokra, összpontosításokra alkalmas. Valójában azonban sem a pionírok védelmére, sem az indiánok mozgásának folyamatos megfigyelésére nem képes. És mégis, Washingtonban a hadügyminisztérium hivatalnokai úgy vélik, ez a fegyveres erő tartja megszállva — ha ezt egyáltalán megszállásnak lehet nevezni — a lakatlan vidékeken áthaladó utakat, csomópontokat, a folyami átkelőhelyeket, a hegyi átjárókat és a legfontosabb hegyszorosokat.

Kanadától le egészen a Rio Grandéig, a nyugati terjeszkedés szempontjából stratégiaileg fontos, vagy annak vélt helyeken felépített erődökben, mint Fort Leavenworth, Fort Riley, Fort Kearney, Fort Laramie, Fort Bridger, Fort Apache és a többiek, különös szokások és rend szabályozta az életet. A határvidék minden helyőrsége egy elszigetelt külön kis világ, ahol a parancsnokok élet és halál urai. Személyüktől függ az egyszerű katonák sorsa, s hogy egyáltalán elviselhető-e az embertelenül nehéz szolgálat. A tisztek többsége abban az illúzióban él, hogy valamilyen felsőbbrendű elhivatottság szólította a törvényen kívüli tájra, ahol katonáinak élén, állig felfegyverkezve egyedüli követe, biztosítéka a békének.

A vadnyugati, határ vidéki katonaság élete folytonos harcok, üldözések és csatározások között zajlott. Minden tiszt és katona legfontosabb problémája az indián. Már tíz ismeretlen indián lovas feltűnése elegendő ürügy, hogy az erőd udvarán felsorakoztassanak és hetekig tartó üldözésre küldjenek egy különítményt. A kék mundérosok életének egyik legnagyobb gondja, hogy ellenőrizték és a kormány akaratának alávéssék az indiánokat.

A hatalmas térségeken, az egymástól több száz mérföldre elszórtan álló erődök helyőrségeinek létszáma ebben az időben még alig nagyobb egy lovasszázadénál, amely 100—120 katonát jelent. Ezt a legfontosabb helyeken, Fort Rileyban, Fort Laramie-ban legfeljebb egy tüzéruddal erősítették meg, és kiegészítették a katonák

ellátásához szükséges — félig civil — hadtápcsoporttal, néhány műszaki és egészségügyi katonával, egy orvossal (felcserrel) és tábori lelkésszel. Végül elmaradhatatlan egy kápolna és a *saloon* vagy kintin, ahol estéenként zene szól és sokszor igen nagy tétekben folyik a kártyajáték.

Az indiánok üldözése, féken tartása mellett azonban más feladatai is vannak a kék kabátos katonáknak. A pionírok karavánjait fosztogató banditákkal, a postakocsikat megtámadó *desperadókkal** csatáznak, s közben a természettel is birokra kelnek, hogy a mindegyre nyugatabbra tolódó határvidéket is folyamatosan bekapcsolják a civilizáció egységébe, s megvessék a polgári közigazgatás alapjait.

1855. szeptember 24-én J. Xantus de Véssey szinte minden nyom nélkül eltűnik ismerősei szeme elől. A szakasz, amelybe beosztják, szeptember utolsó napjaiban indul el Fort Rileybe, s csak november végén érkezik meg. A Missourin, egy lapátkerekes gőzösön kezdik meg utazásukat, de mivel a zátonyos, sekély vízben a hajó minduntalan megfeneklik, kirakodnak és Arrow Rocktól Kansasig gyalog teszik meg a majdnem 150 mérföldes utat. Halálosan kimerül a csapat, de pihenésre alig jut idő. Sietve folytatni kell az utat nyugatra. Az újoncok már útközben leckét kapnak a vadnyugaton szolgáló katonaság kemény életéből.

Folyókon, horhosokon, szakadékokon kelnek át, s mindezt úgy, hogy abban, amit magukkal visznek — a felszerelésben, a szállítmányban — semmi kár ne essék.

Az embertelenül nehéz munka és szolgálat mellett a hadsereg szigorú rendjét és fegyelmét, a tisztek és altisztek fegyelmező önkényeskedéseit is el kellett szenvednie. Az egyszerű katona hamar megtanulta a minden utasításra, minden parancsra érvényes, két szóból álló választ:

- Yes sir!... — a tűző napon.
- Yes sir!... — indiánok üldözése közben.
- Yes sir!... — ha ihatatlan a víz, ehetetlen az étel.
- Yes sir!... — éjjel és nappal, és mindig és mindenhol, a nap bármelyik órájában, mert különben kikötés, verés, fogda jár a „szabad emberek, szabad köztársasága” kék egyenruhás katonájának.

* elvetemült rabló, gyilkos, nem biztos, hogy indián

II.

Csillagfényes, nyugodt éjszaka borult a kansasi prérre. Felhőfoszlányokat kergetett a szél, s a felhők közül elő-előbukkantak a kelet felé rohanó, végtelenbe tartó hullócsillagok. Minden percben átrobogott egy az éj fekete palástján, s az égi térképen felszikkasztak a Nagy Medve, a Göncölszeker hunyorgó fénypontjai. Az égi szekér két hátsó csillagkerekétől mért ismert távolságon a biztonság erős fényével ott tündökölt a legfényesebb; a sarkcsillag. Mint az egyetlen bizonyosság, amellyel a természetben járó ember meghatározhatja, mely földrajzi pontján áll a földgolyónak.

A kihunyó, pislákoló tábortűzből — mintha a hullócsillagokkal akarnának versenyre kelni — fényes tűzkigyók szálltak az éj sötétjébe. Némelyik mint izzó gyémántgömb lebegett a gyenge szélben, jelezvén a tűzrakó, tűztápláló embernek a földi valósággal számot vető, ám mégis messze szárnyaló vágyait.

Az ember szeme — kivált ha tapasztalt katona — hamar megszokja a sötétséget, s a tárgyak körvonalai is kirajzolódnak előtte, ha a csillagok derengő fényében fürkészően körültekint. Látja a patak mentén a füzek hajladozó ágait, felismeri a szélben megrebbenő vadrózsabokrokat, a fodrozódó fűtengert, a tábort védőn körülfogó ponyvás kocsikat, az őrszemek fel-alá járkáló imbolygó árnyait. De leginkább a zajokhoz igazodik. A patak csobogása, a takarójukba burkolózott fáradt katonatársak szuszogása, az álmaikat kísérő csendes motyogás, a lovak halk horkantásai, a fejük szimatoló rágásaitól megzördülő kötőfékláncok hangja adnak nyugalmat, vagy figyelmetnek a közelgő veszélyre. A fű alatt mozgó állatok surranásai, egy prérisas szárnycsattogása, mind-mind egy jelzés a természet éjszakai életéről. Ez maga a hallható, a gondolatokat keltő beszédes

csendesség. A lélek befelé fordulásának és kitárulkozásának, a belső számvetéseknek és a megnyilatkozások kényszerének csendje. Egy olyan magányos óra, amikor kételyeit és reményeit mérlegelve erőt gyűjthet minden halandó élete folytatásához, céljai megvalósításához.

Ilyesmiken tűnődött a katona, miközben vágyai, gondolatai távolabbi tájakra is elvezérelték. Hányszor felmerült benne a kép! Látta maga előtt a nemzet múzeumát, a hűvös termeket, ahol emberek sokasága áll és olvassa az addig ismeretlen állatok nevét, természeti leírását, és természetesen megjegyzi felfedezőjüket is, aki Észak-Amerika különös állatvilágából, vadászkedvének zsákmányaiból a tudomány szent házába küldte ajándékait.

Egy darabig nézte a felfelé kígyózó parázsgömböket, majd felélesztette a tüzet. Nyeregtáskájába nyúlt, papírt, írót vett elő, s a tűz fényében írni kezdett:

„Elkpatak. Délnyugoti Kanzás.
Június 30-án, 1856.

Kedves Anyám!

Június 10-én az elnök által kiküldött két mérőosztály csatlakozott ismét hozzánk, az egyik Mac Gilnes főnöksége alatt helyünket foglalta el, s mi a délnyugalra rendeltünk a komancsok (comanches) területét recognoscirozni, s a Canadian folyó mellék folyóit és patakjait felmérni. Az újon érkezett második osztály pedig köztünk és az első új osztály közt foglalt állást, leginkább azért, hogy köztünk az összeköttetést fenntartsa.*

Június 12-én elindultunk új állomásunkat elfoglalandók, 12 társzekerrel, s 65 málhás öszvérrel, hátslovainkat ide nem számítva...”

Annyira belemerült az írásba, hogy még a környező halk neszekre sem figyelt, s már jó ideje állhatott a háta mögött az ellenőrző körútján járó tiszt, amikor észrevette;

— Maga az, dr. Hammond? Nyugodtan pihenjen le. Még irkálok itt egy darabig, most úgysem tudok elaludni.

* újrafelfedezni

— Furcsa ember ön, Véssey — válaszolt Hammond —, gyanítom, talán nem is ez az igazi neve. De mi közöm hozzá, amíg a dolgát rendesen elvégzi. Tőlem akárki is lehet. Ámbár mégiscsak érdekelne, tulajdonképpen ki ön, és mit keres ebben az istenverte hadseregben. Ön igazán intelligens és művelt ember, s ha jól látom, nem is amerikai. Véssey, én igazán kedvelem magát. Látom, ért a dolgokhoz. Jó katona. Járatos a topográfiaiban, a lovassági, tüzérségi ismeretekben, a fortifikációban*, s akár egy tiszt, még a vezénylésben is. Jó és ügyes vadász! Látom érdeklődését a természeti tudományok iránt. Sok mindenben közös az érdeklődésünk. Mióta együtt szolgáltunk, minden tiszt és minden katonatársa megbecsülését kiérdemelte. Véssey, én bízom magában, s ha elfogadja, legyen a munkatársam...

— Ugyan, Mr.Hammond — szólt a katona —,én csak amolyan magányos gyűjtő vagyok, talán egy soha meg nem valósuló, elérhetetlennek tűnő cél érdekében.

— Nos, gondolja meg — vágott a szavába Hammond —, ha elfogadja az ajánlatomat, bizonyára nem bánja meg. Maga a híres Baird professzor, a washingtoni Smithsonian Institution másodtitkára tart igényt működésünkre. Ugyanis, ha nem tudná, minket itt a préryn, a civilizációtól távol a természettudományos kutatás előőrseinek tekintenek. Tőlünk várják, hogy a nyugati nagy vasút nyomvonalának feltérképezése mellett elvégezzük ennek a civilizáció számára még ismeretlen területnek, a pionírok szemhatárán feltűnő új tájaknak, az indiánok és trapperek vadászterületeinek természetrajzi, geológiai jelenségeinek és törvényszerűségeinek első megfigyelését, leírását és értelmezését.

Figyeljen, Mr.Véssey...! Munkánkat Sylvester Churchill, a hadsereg felügyelő tábornoka is támogatja. Gondolja meg, ez nem akármilyen ajánlat, ez megtiszteltetés is...!

Percek teltek el várakozással. A katona gondolkodva nézett maga elé. Aztán kényelmesen egy nagyobb gallyat dobott az izzó parázsra, és ezzel felszította a tüzet.

* védőállások, műszaki erődítések építése

fo
ne
ra
m
zs
be
sz
na
tá
ja
re
gy
te
m
ak
Az
ga
m
Cl
H
ső
tu
ha
sz

— Igen, dr. Hammond! Ajánlatával megtisztel, azt hiszem, elfogadom...! Tartson velem, sütök egy kis szalonnát.

A doktor legnagyobb ámulatára nem vette elő a serpenyőt, hanem a közeli bokorról vágott két vesszőt, azokra tűzte a szalonnadarabokat.

Hammond számára is kanyarított egy darab kenyeret, aztán megmutatta, hogyan kell a parázs felett megpirítani a szalonnát, és a zsírját a kenyérre csepegtetni. Mire pedig a szalonna megsült, és jól belakmározta, egy kanna kávé is felforrt a tűz fölött.

Így történt? Talán valóban így! Mert így is eshetett, hogy messze bent az észak-amerikai szárazföld belsejében, a határvidéken, a nagy transzkontinentális vasút nyomvonalát kitűző, Gunnison kapitány nevét viselő nagy expedíció egyik különítményének két katonája a térrajzoló — ma úgy mondanánk: térképész — és az orvos a terepfelmérő munka, a közös vadászatok, a kalandos tudományos gyűjtőmunka során igaz barátságot kötött egymással.

Két olyan embert hozott össze a sors a Vadnyugaton, akik sok testi szenvedést és nélkülözést vállalva a tudománynak, a föld megismerésének szentelték szinte egész életüket. Akiknek barátsága még akkor is tartott, amikor már az élet messze sodorta őket egymástól. Az amerikai orvos és a magyar térképész katona számos új ismerettel gazdagította tudásunkat a növényekről és az állatok életéről. S noha munkásságukat nem mérik a legismertebbek; Boneville, Lewis és Clark, Morgan, Catlin, Frémont tevékenységének jelentőségével, dr. Hammond és az emigráns magyar honvédtiszt, J. X. de Véssey az elsők között voltak, akik a XIX. század derekán kibontakozó néprajztudomány számára máig is érvényes megfigyeléseket, leírásokat hagytak ránk Észak-Amerika középnyugati tájairól, az ott élő, vadászó indián törzsek életéről.

III.

Az Egyesült Államok alig több mint 200 éves történelmének egyik legnagyobb eseménye volt a szárazföldet átszelő transzkontinentális vasutak építése. A nagy vasút terve már a múlt század negyvenes éveinek végétől, az ötvenes évek elejétől lázban tartotta az egész országot. A vállalkozók, a különböző tőkés csoportok egymással versengve mind a maguk számára szerették volna megnyerni az állam és a polgárok erkölcsi, de mindenekelőtt anyagi támogatását; a szenzációs terv, a „Trans-American-Line” kivitelezéséhez. 1853. március 2-án a kongresszus 150 000 dollárt szavaz meg a vasútépítéssel kapcsolatos terepfelmérő, topográfiai munkálatok állami támogatására. S még abban a hónapban Frémont és a további felfedezők, Lewis és Clark térképei alapján elindulnak a hadsereg mérnöktisztjei által vezetett első csapatok a Mississippin túlra, a legmegfelelőbb útvonal kijelölésére. A gyengén felszerelt katonai különítményeknek nemcsak a terep és az időjárás viszontagságaival kellett megküzdeniük, hanem számos veszedelemmel is szembe kellett szállniuk, ha teljesíteni akarták a kormány sokszor egymásnak ellentmondó, a versengő érdekcsoportok által sugallt parancsait.

Miközben nyugaton, Kansas füves pusztáin, a hegyek között a katonák számára mindennapos veszedelem a létalapjukban fenyegetett — a nyáron északra, télen pedig a délre vándorló bölények nyomait követő — síksági indián törzsek harcosainak váratlan felbukkanása, a bandákba verődött fehér gonosztevők orvtámadása, addig a keleti államok nagyvárosaiban újságcikkeznek, közéleti személyiségek nyilatkoznak. Szónoklatok, szenátusi felszólalások hangoztatják a vasút megépítésének szükségességét. Egymásnak ellentmondó

szakvélemények csapnak össze vad vitákban. Nem kétséges, az „acélparipa” útjának lefektetése nemzeti ügy!

Az újságok a régi térképek lenyomatait közlik, amelyekre dús fantáziájú újságírók rajzolják és teszik közzé az általuk vagy a politikusok által elképzelt lehetséges útvonalakat.

Évekig folyt vita arról, merre, milyen útvonalon vezessék a kontinensen áthaladó vasúti pályát. A vita fokozta a rabszolgatartó Dél és az ipari kapitalizmus útján járó Észak akkor már egyre mérgeződő ellentéteit, s így részben a nagy vasút építése körüli politikai, gazdasági harcok is okozóivá váltak az 1861-ben kirobbant polgárháborúnak.

Ezekben a vitákban a déliek, a „Gyapot-királyság” hívei, politikusai minduntalan az indiánokkal kötött szerződésekre hivatkoztak, és ezzel akarták elérni, hogy a nagy vasút majd a déli államok területén szelje át a szárazföldet. Úgy gondolkodtak, ha a kormány betartja a Mississippi keleti partjairól áttelepített indiánokkal 1834-ben megkötött szerződést — amely az északnyugati tájakon hatalmas térségeket* garantált a vadászó törzseknek —, kényszeríteni lehet a vállalkozókat arra, hogy a vasutat Texason és Új-Mexikón át vezessék, és ez gazdaságilag fellendíti, a politika színterein megerősíti a déli államok pozícióit.

Az úgynevezett „déli vonal” megvalósításához azonban az északiak semmiképpen nem akartak hozzájárulni. Így érveltek: a Santa Fé ösvényen és az oregoni úton kigyózó szekérkaravánok, az Utahba tartó mormonok, Colorado telepesei már amúgy is megszegették az indiánokkal kötött szerződéseket. A „Manifest Destiny” (a nyilvánvaló elrendeltetés) jelszavára hivatkoztak. Arra a jelszóra, mely egy John O’Sullivan nevű újságíró cikkében bukkant fel először: „...a gondviselés nyilvánvalóan elrendelte az amerikaiaknak az egész észak-amerikai földrész meghódítását...”

Ez volt tehát a jelszó, s ez szentesítette mindannyiszor a szerződésben foglalt „örök indián határ” örökös megsértését. Az épülő vasút vonalának kijelölése körüli vitában pedig minduntalan visszatérő érv volt; a rézbőrűek sorsa meg van pecsételve, velük tárgyalni ugyan miért is kellene.

* Ez az ún. Indian Territory a mai Oklahoma keleti részén

Stephen A. Douglas illinoisi szenátor 1854-ben váratlanul azzal a meglepő javaslattal állt elő, hogy az 1834-es szerződésben biztosított indián területen hozzák létre Kansas és Nebraska territóriumokat, amelyek Oklahoma kivételével az egész indián területet magukba foglalják. Ő és az őt támogató csoport ettől az remélte, hogyha Kansas és Nebraska létrejön, ha a polgárok szabad választására bízva északon is alakul egy-egy rabszolgatartó és egy-egy új szabad terület, a transzkontinentális vasút ügye is könnyebben lezárható. A vaspálya akkor az északiak által javasolt kansasi pusztákon épülhet, és ez — mivel Kansas előreláthatóan rabszolgatartó területként fog megalakulni — nem csorbítja a déli ültetvényesek érdekeit sem. Douglas egy északi transzkontinentális vasutat akart, és ezért hajlandó lett volna nagy árat fizetni a Délnek; hajlandó lett volna Kansasban is elismerni a rabszolgaságot.

Douglas javaslatát 1854. május 25-én elfogadták. Ez volt később a hírhedté vált *Kansas—Nebraska-egyezmény*, amely rövid idő múlva Észak és Dél legmélyebb ellentéteit, a rabszolgaság körüli szenvedélyes vitákat hozta felszínre. A kansasi polgárháborúnak is nevezhető fegyveres összetűzések a két állam határán, John Brown 1859-ben kitört híres felkelése, a véres események közvetlen kiváltó oka kétségtelenül a rabszolgaság eltörléséért folytatott küzdelem volt. Az események háttérében azonban, mint a legfőbb mozgatóerő, jelen voltak a prérít és a Sziklás-hegységet átszelő vasút építésében és majdani birtoklásában, a haszon lefölözésében érdekelt tőkés csoportok, vasútmágnások.

„...a tervezett transzkontinentális vasútért nagy árat fizettünk; megszegtük a vadaknak adott szavunkat és vérbe borítottuk a nemzetet ...” — írja a *Kansas—Nebraska-egyezményről*, a véres eseményekre, a polgárháborúra és a nemsokára fellángoló indián harcokra célozva J.T. Adams, a neves amerikai történész.

A *Kansas—Nebraska-egyezmény* és annak következményei az amerikai nép sorskérdéseit érintették. Ám az elhúzódozó politikai érdekharc és a kansasi gerillaháború sem állhatta útját annak, hogy a hatalmas távolságokat gyorsan áthidaló, töméntelen mennyiségű anyag szállítására, a személyforgalom meggyorsítására alkalmas vasút építésének előmunkálatai, a nyomvonal kitűzései megkezdődjenek.

IV.

Hajnali három felé járt az idő. Lassan a tűz is elhamvadt. A fű, a kocsik ponyvája, a nyergek és a takarók mind átnedvesedtek az éjjeli harmattól. Hammond és Véssey is szorosabbra fogta köpenyét. Bryan hadnagy álmosan lépett hozzájuk. Kezével borostáit dörzsölgetve dörmögte:

— Mindjárt ébresztő, indulás, és úgy látom, le sem feküdtek. Pedig ma nagy munka vár mindannyiunkra.

Ezzel átlépett néhány alvó katonán és megrázta a kürtöst: — Keljen fel, tizedes! Fújjon ébresztőt ennek a hétalvó bagázsnak!

— Yes sir! — ugrott fel a kürtös, és már fújta is...!

A kürtszóra pillanatok alatt megélénkült a tábor. Hosszan felbődült egy ökör, felnyerítve válaszolt egy öszvér. A fogatosok állataikat biztatva hangos káromkodások közepette terelték az ökröket és az öszvéreket a kocsik elé. Befogtak, megigazították a jármokat, a fogatok szíjazatát, a szerszámokat; a kocsik ponyváin meghúzták a meglazult köteleket; körbejárták a kocsikat és megvizsgálták a kerekeket. Miközben a trén felrakodott, a lovasok is felnyergeltek, és alig negyedóra alatt már útra készen állt az egész szakasz. Így ment ez mindennap, mióta a kormány parancsa Fort Rileyba érkezett, s az erődben állomásozó I. század 2. dragonyos szakasza 1856. június 10-én elhagyta a kansasi pusztaságban álló gerendavárat.

Pionírokhoz — a szó eredeti értelmében úttörőkhöz — méltó feladatot kellett megoldania a Francis T. Bryan parancsnoksága alá rendelt 32 kemény katonának, ha a parancs szerint akartak eljárni. Mert nem kisebb munka várt rájuk, minthogy a Missouri nyugati mellékvizeit és a Sziklás-hegységet Fort Leavenworth-tól a Bridgerhágóig összekötő — a vasútépítéshez szükséges anyagok szállítására

alkalmas kocsútkansasi középső szakaszát felderítsék, s ezzel a majdani vasút nyomvonalát is kitűzzék; a terepet geológiailag átvizsgálják, és így azt a műszaki csapatok, az építők számára előkészítsék.

— Iiiiiiiindulj...! — Hangzott harsányan Bryan hadnagy vezényszava, s a hajnali lágy szélben hátukat fordítva a felkelő napnak a lovasok, a felmálházott öszvérek és a kocsik sora elindult a hullámzó fűtengerbe. Nyugatnak, folyton csak nyugatnak tartott a csapat. Még a kora reggeli órákban minden nehézség nélkül átkeltek az Elk patak sekély vizén, s csak a kompaszra* bízva magukat, az alacsonyabb dombokra felkapaszkodva, a magasabbakat megkerülve folytatták útjukat.

A térrajzolók öt lovasból álló különítménye mérföldekkel megelőzte a kocsik lassan vonuló oszlopát. Embernek, állatnak nyomát sem látták. Még a távoli horizonton sem bukkantak fel a majdnem mindennap megjelenő ismert füstoszlopok; jelezték, indiánok kószálnak a vidéken. A Véssey által vezetett és egy tizedes parancsnoksága alatt tevékenykedő kis csoport még további két lovaskatonából és egy indián felderítőből állt. Egyenletes, nyugodt ügetéssel közelítették egy jó vonatkozási pontnak vélt, a préri fűvéből kiemelkedő gránittömbhöz, egy legalább 45-50 láb** magas hatalmas sziklához, amikor mintha a földből bukkantak volna elő, indiánok egy kisebb csoportja vette őket körül.

— Hau...!... — rúgatatott előre üdvözlésre emelt kézzel egy fiatal harcos. Láthatóan ő volt a portyázó csoport vezetője. Meztelen felsőtesttel, egyenes derékkal ült musztángján. Hosszú fekete hajában két „tett-tollat”*** lengetett a szél. Sem nyílt tekintetű arcát, sem izmos testét nem díszítette festés, s társain sem volt látható semmilyen jel. Az indián nyílt tekintete most mégis haragról árulkodott.

* iránytű

** 1 láb (foot): 30,48 cm

*** Az indiánok csak ünnepélyes alkalmakkor öltötték magukra tolldíszüket. Egyébként megelégedtek egy, vagy néhány megfelelően nyírott és megjelölt tollal a hajjukban. Ezek az ún. *tett-tollak*. Ezekhez úgy lehetett hozzájutni, ha azt kiérdemelték, és azt a törzs tanácsa, a közösség is elismerte

— Kiowák vagyunk, a kiowák nemzetségének büszke harcosai. Harcosaink, asszonyaink, gyerekeink és a törzs tanácsa nevében kérdezem a sápadtarcokat — szólt a delaware felderítőhöz. — Mondjátok, miért térnek le a megszokott ösvényeikről, miért járják megint a prérít a „hosszú kések”^{*} és az őket kísérő katonák? Mit akarnak tenni szent bölényköveinkkel?

Látom, nem vagy nagy katona, főnök — fordult Véssey felé —, mégis kérdezlek, miért jártok vadászmezőinken..! A Szélmadár hozta híreteket. Az ő hírei nyomán lovagoltunk utánatok. Háromszor ment le és jött fel a nap, mióta követjük nyomaitokat. Tudjuk, a bölények legelőin a Tüzes ló útját keresitek. Tudjuk, a Nagy folyón túl már a Tüzes ló vontatta kocsikon, acélösvényeken jártok.

A Nagy Szellem már azt is megsúgta nekünk, ti többen vagytok, mint a prérin kószáló bölények. Mi már nem akarunk harcolni ellenetek, ha kocsijaitok hosszú sora letapossa a préri fűvét, s felveri a port. Asszonyaink és gyermekeink már megszokták, hogy mint a hangyák vonultok a nagy hegyek, a legnyugvó nap irányába; de szólok... ne térjete le a kitaposott útról, ne bolygassátok meg a préri fűvét, szent bölényköveinket, mert akkor kipusztulnak a csordák...! Ha nem jönnek a bölények, ha a Vadászó Hold napjaiban hiába járjuk a táncot; a harc ösvényére kell lépnie a kiowák népének...

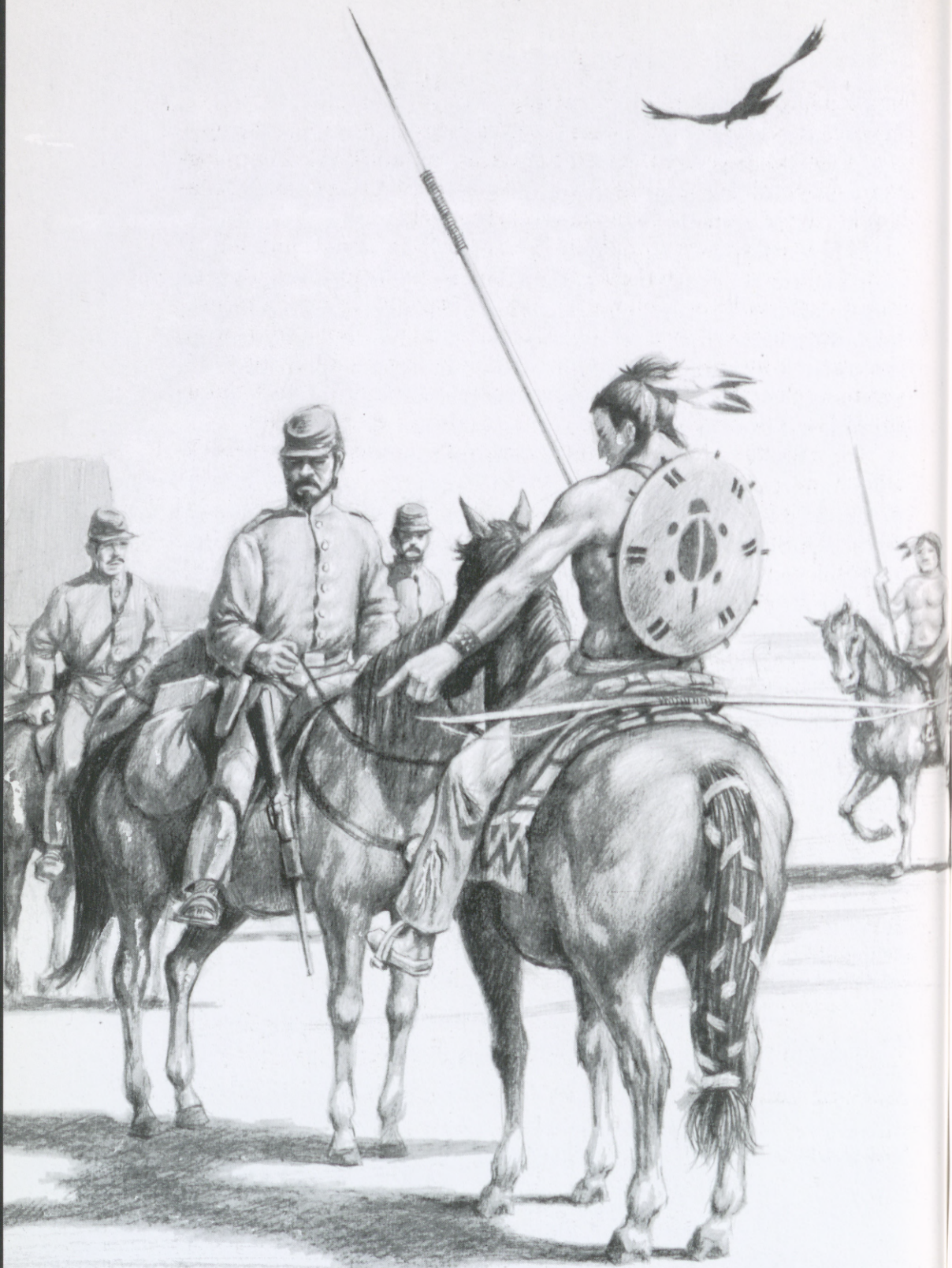
Beszéltem...!

Míg a kiowa harcos beszélt, Véssey lova is előre rúgdatott. A delaware felderítő pedig alig kezdett az elhangzottak fordításába, amikor az ifjú kiowa az indiánoktól szokatlan türelmetlenséggel ismét felemelte a kezét, ezzel jelezve, szólni kíván...

— Jól látom...?! — kérdezte — a sápadtarcú Hosszú kés mokaszinját a seminole-ok asszonyai varrták!?... Ha így van, akkor ő nem lehet a kiowák ellensége. A kiowák több nagy nappal ezelőtt mint testvéreiket fogadták a Könnyek útján érkező seminole-okat. Aki a seminole-ok testvére, testvére a kiowáknak is...

A Véssey lábán lévő mokaszint látva az indián haragja, gyanakvása egy pillanat alatt elmúlt. Katonák, indiánok, mind a két csoport

* Az indiánok a fehér katonák kardját nevezték „hosszú kés”-nek, s a kardokról tisztjeiket is csak így szólították

lesz
per
nyit
ják
dian

dián
ját.
zett
har
nag
tűz

lód

ből
Am
ügy
te A
nep
Ám

rész
vel a
gyer
csat
dult
járt
foly
rok
az 1
még
mi g
vere
rélt

* szá

leszállt a lóról, s indián szokás szerint körbejárt a barátságpipa. Ami persze nem jelentette a béke ünnepélyes megpecsételését, csak annyit; a kiowák egyelőre nem akadályozzák, rajtaütéseikkel nem fogják megzavarni az Arkansas River, a Smoky Hill és az Északi Canadian környékén kutató katonák tevékenységét.

A pipaszívás ceremóniája még egy fél óráig sem tartott. Az indiánok ellovagoltak, a térképészkülönítmény pedig folytatta munkáját. Közben Vésseynek folyton az járt a fejében, vajon a szépen hímzett és kényelmes lábbeli miért volt olyan nagy hatással az ifjú kiowa harcosra. Szinte egész nap ezen töprengett, s miután Bryan hadnagynak jelentette a szerencsés kimenetelű kalandot, este a tábor-tűznél Hammond doktorral is megtárgyalta az eseményeket.

— Különös — hümmögte Hammond és egyre nagyobb érdeklődéssel hallgatta Véssey elbeszélését.

— Zöldfülű voltam még akkoriban. Messziről, Európa belsejéből egy háborút szenvedett, elnyomott kis nép országából érkeztem Amerikába. 1852 júniusában szálltam partra New York kikötőjében, úgyszólván egyetlen cent nélkül. A tengerparti nagyvárosban és szerinte Amerikában akkoriban a nép honfitársamat, Kossuth Lajost ünnepelte, s egy tőle kapott ajánlólevéllel kezdtem meg új életemet. Ám ez nem sokat jelentett.

Voltam újságkihordó, boltossegéd, könyvkereskedő, gyógyszerész, kártyarajzoló. Szinte havonta változtattam foglalkozásomat. Mivel a munkát soha nem szégyelltem, hogy rendes megélhetésem legyen, mint napszámos övig vízben, ásóval napokig dolgoztam egy csatornán, de hamar eluntam a nagyváros nyüzsgő forgatagát. Elindultam a kontinens belseje felé, s rövid idő múlva már St-Louisban jártam az utcákat. Akkor jártam először a nyugat kapujának nevezett folyóparti városban. Láttam, amint az Ohio völgyéből érkező vándorok roppant tömege áthömpölygött Texas és Kalifornia felé. Éreztem az 1849-es aranyláznak, a nagy „Gold Rush”-nak a város levegőjében még mindig reszkető izgalmát. Láttam a kikötőbe érkező nagy folyami gőzösöket, a kereskedők lázas tevékenységét, akik pálinkáért, fegyverekért és más csecsebecsékért főleg bölény- és más vadbőröket cseréltek az indiánokkal, amiket aztán a kikötőben 200-300 percent*

* százalék

haszonnal adtak tovább a keleti partvidék és a déli államok gazdag polgárainak.

Ám én a prérre vágytam, mert oly sok mindenben hasonlít hazám szép és felejthetetlen síkságaira. Közben a váltóláz is gyötört, s amint jó kezeléssel kigyógyultam a bajból, egy — mint később kiderült kétes vállalkozásnak bizonyult — vasútépítő társaság szolgálatába szegődtem, amely St. Louisból Kaliforniáig az indiánok által lakott déli földeken át akart vasutat építeni. (Ez a vonal jóval később, 1873-ban Missouri—Kansas—Texas Railroad, 1881-ben pedig az Atchinson—Topeka—Santa Fé Line néven megépült. — *A szerző megjegyzése.*) Így, illetve ott lent délen jutottam ehhez a lábamon lévő csodatevő mokaszinhoz.

Valóban, sokszor, ha álmomból ébredek, magam is arra gondolok, a mesék történései esnek meg velem. De gyűjtsunk rá egyet, doktor, s ha van türelme, hadd folytatom...!

Egy napon, amikor mint mondom, lent a déli prérin a nem sokkal korábban odatelepített indián törzsek földjén dolgoztunk, a seminole-ok egyik kis falujába érkeztünk. Amikor belovagoltunk a faluba, és a főnök kunyhója előtt leszálltunk lovainkról, tolmácsunk megmondta az elébünk lépő főnöknek, hogy én nem vagyok amerikai, és a „Nagy víz” túlsó partjáról jöttem Amerika földjére. Erre azt kérdezte tőlem, miért vagyok itt, ha nem ez a hazám? Mire a tolmács hosszas magyarázatba fogott, ám látva az indián főnök arcán, hogy alig érti szavait, egyszerűen csak annyit mondott; „...mert hazájából elkergették!”

Ekkor az indián levette mokaszinját, és így szólt hozzám:

— Te igazi barátom vagy nekem, mert téged is, mint törzsem népét, elkergették országodból. Hiszem, hogy te is ismered a Könynek útját. Fogadd hát barátságunk — minden seminole barátságának — jelét, ezt a mokaszint. Mi népünknek csak töredéke vagyunk itt a kiszáradt prérin, de vannak még bujdosók őseink földjén, Florida buja erdőiben, akik most is készek a harcra. Ha velük, vagy a seminole-ok barátaival találkozol, soha nem maradsz magadra.

Végül még pipát szívunk, s a főnök lányai közül feleségnek is felajánlott egyet, ám ehhez már nem volt bennem hajlandóság.

Nos, így történt dr. Hammond. Így lett enyém ez a kényelmes mokaszin.

Közben a tűz is elhamvadt, s néhány perc múlva mindketten, meg az őket hallgató katonák is álomba merültek. Csak az őrszemek figyelték éberén a tájat, hallgatták a sötétség hangjait.

* * *

Hamar elrepültek az éjszaka órái. A nap mint izzó vörös korong jelent meg a keleti horizonton. Hajnalban Bryan hadnagy rövid eligazítást tartott, s a csapat szokás szerint ismét útra kelt. Hammond és Véssey egymás mellett lovagoltak. Alacsony füzek, fiatal nyárfák, vadszilva és szirmait hullató virágzó vadrózsabokrok között bukdácsol a patak, amelynek folyását követték. Partjain indiánok nyomaira leltek. Levagdalt ágakból, a sátrak helyéből, az elhagyott tűzhelyek hamujából, a szertehagyott lóürülékből számos jelét látták, hogy a környéken vadászó kiowák és comanche-ok táborhelye a vidék az évek azon szakaszaiban, amikor a bölények nagy csordákban vándorolnak délről északra és viszont. Így hát ezeken a nyári napokon számítani lehetett a vadászó indiánokkal való találkozásra.

Erre készültek és mást találtak...!

Amint folyásiránnyal szemben, nagyjából mindig északnyugatnak tartva a szeszélyesen kanyargó patakot követték, szemlátómást szaporodtak a szabályosan, körkörös kúp alakban faragott, és így ledöntött vastagabb ágak, fiatalabb fatörzsek. A lovak nem győzték kerülgetni a földön heverő, félig elszáradt nagyobb lombos galyakat. Meg-megbotlottak a kusza aljnövényzetben, míg egy jó mér földnyi haladás után a patak vize hirtelen elapadt és egy gáthoz értek.

Egy valóságos kis tóhoz jutottak. A tó feljük eső oldalán végig, a tómedren keresztül, teljesen lezárva azt, fadarabokból és rőzséből készült széles, magas fal húzódott. Az ágak és a rőzse sűrűn egymásba voltak fonva, a hézagokat fűcsomók töltötték ki, és az egészet gondosan betapasztották sárral. A töltés tetején még jókora kövek is heverték, hogy a fából összerakott gát még erősebb legyen. A fal közel harminc méter hosszú lehetett, s legalább 3-5 láb magas a víz felszíne felett. A víz a töltés tetejébe vágott és fadarabokkal kibélelt, amolyan zsilipszerű csatornán át ömlött ki a tóból, úgy, hogy ha a patak a

gát tetejéig duzzadt, további útját csak ezen a zsilipen keresztül folytathatta. Az egész olyan kitűnően volt megépítve, mintha emberi kezek műve lett volna.

Amint a fák között megpillantották a tóvá szélesedett patak nyugodt tükrét, a gát tetejéről egy lapos farkú különös állat vetette magát a vízbe, s bár a víz a meder aljáig kristálytisza volt, a felszálló buborékok között az állat csakhamar eltűnt a szemük elől.

— Kanadai hód, avagy *Costar canadiensis* — jegyezte meg Hammond, miközben leszállt a lováról —, ritka jelenség ezen a vidéken, hiszen igazi hazája a Nagy Tavak vidéke, a kanadai őserdők tájai. Vajon mi készíthette arra, hogy ilyen messzi délre vándoroljon?

Közben Véssey is leereszkedett a nyeregből.

— Úgy tudom, kevés az olyan állat a földtekén, amelyről többet írtak volna az utazók és természetvizsgálók, mint éppen a hódokról és más, a vizek partjain élő prémes rokonaikról — jegyezte meg Véssey, majd így fűzte tovább a gondolatot:

— Sőt, mint olvastam, a hódokat sokan már az emberi fajjal is egy rangba sorolják építményeik láttán, de eddig azt hittem, csak fenn északon és Európa egyes vidékein élnek ezek a különös állatok.

— Ne bánjuk az időt — szólt Hammond —, vizsgáljuk meg együtt a hódvárat, s tapasztalatainkat leírva tegyük azt feljegyzéseink közé. Gondolom, Baird professzor majd jó néven veszi, ha megfigyeléseinket lejegyezzük ezekről, az ezen a vidéken ritkán fellelhető okos állatokról.

A két katona egy part menti buckán megfelelő helyet talált magának a hódok tanyája és a tó életének megfigyelésére. A tavat ragyogó napfény árasztotta el. Nagy csönd és békesség nyugodott fölötte, és a víz tükre is olyan nyugalmas volt, hogy a színén szundikáló vadkacsák mintha a levegőben lebegtek volna. A parti fűzek és nyárfák pedig olyan élesen és tisztán tükröződtek benne, hogy nehezen lehetett megmondani, hol kezdődnek a fák, s hol tükörképeik a víz tetején.

Már vagy jó órája a kocsik is elhaladtak, és csak a csend uralkodott a tájon. Véssey és Hammond némán ültek a földhányáson. Nem sokáig kellett várakozniok, amikor észrevették, hogy a part közelében gyűrűzni kezd a víz, s egy sötétbarna fej emelkedik ki óvatosan a víz szélén álló nádszálak közül; körülnéz, szaglászik, hallgató-

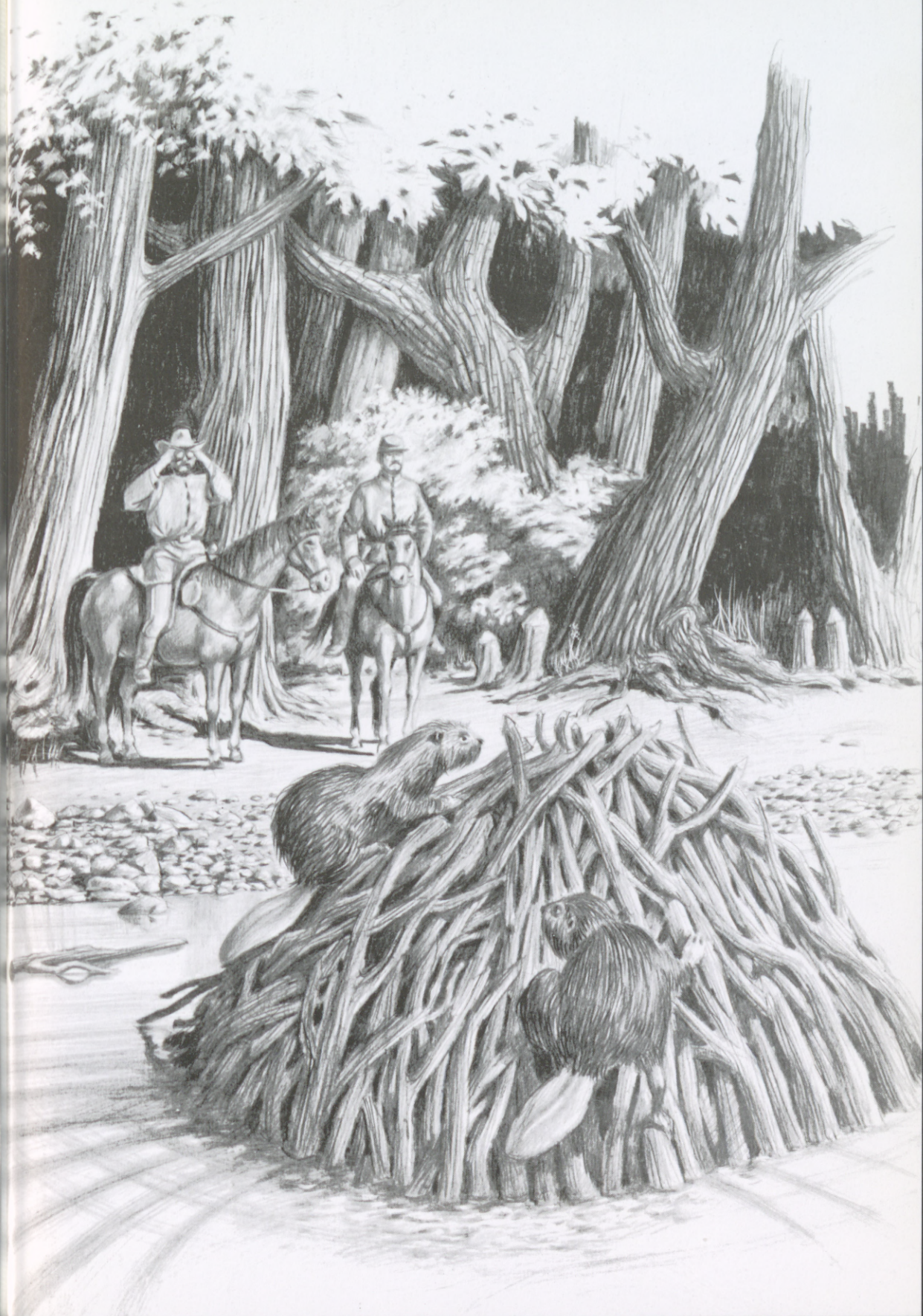
y-
e-
ak
te
ló
n-
n,
/a-

bet
ról
és-

is
ak
ok.
g
nk
ve-
kos

na-
vo-
te,
ad-
fák
ne-
te-

ko-
on.
kö-
to-
tó-

zik. A fejet bundás test követte, s amint az állat egészen a víz színe fölé emelkedett, nesztelenül a vízbe merült, és nagy sebességgel a túlsó part felé úszott, hogy ismét alábukjék a nádasban. A magas nádszálak imbolyogva remegtek egy ideig, amíg az állat a víz alatt tett-vett. Jókora fűcsomót tartva maga előtt bukkant fel ismét, és a tóból kiemelkedő, embernyi magasságú földkupachoz úszott, amelyik már előzőleg is felkeltette figyelmüket; majd pontosan a kupac előtt a fűcsomóval együtt ismét a víz alá bukkott.

Alig tűnt el az egyik, egy másik fej jelent meg a felszínen, s más irányból úszott a vízből kiemelkedő földkúp felé. Ebben a pillanatban Hammond lova megrázta magát. A nyereg, a zabla nagyot csörrent; mire a kis állat nagy, lapos farka erős csattanással lecsapott a vízre, és a fej meg a fűcsomó eltűnt a felkavart habokban. A vadkacsák felrebbentek, és hangos hápogással csapatosan a tóvá széleseedett patak egy távolabbi részébe szálltak.

Az embermagasságú nagy földkupac, amely előtt az úszó állatok a víz alá buktak — semmi kétség —, a hódok tanyája volt, a sötétbarna állatok pedig a hódcsalád tagjai.

Hammond és Véssey — miközben a csapat tovább haladt a ritkás erdőkkel megszakított prérin — még vagy két alkalommal visszavagoltak a hódok építette gáthoz, a patak felduzzasztott részéhez. A tudományos érdeklődés és a kíváncsiság pedig arra készítette őket, hogy prémvadászok módjára csapdákat állítsanak, s így legalább kettőt-hármat befogjanak ezen érdekes és értékes állatokból. Bár ez egyáltalán nem volt könnyű feladat, mivel a hódok elsősorban a vízi élethez szoktak, és az úszáshoz alkalmas hártyás hátsó lábaikkal a parton meglehetősen nehézkesen mozognak. Ezért szinte ki sem jönnek a vízből.

A két természetbúvár katona részletesen megvizsgálta a gátat, és nem győztek csodálkozni azon a bámulatra méltó szorgalmon és türelmen, amelyet ezek a kis állatok lakóhelyük kivitelezésében tanúsítanak. Aligha tagadható, hogy a gát helyének megválasztásában, építésében az állatokat a legkifinomultabb ösztön vezeti, mert maga a gát olyan pontos hidrosztatikai szabály szerint van elhelyezve, mintha ki lenne számítva.

Keresztül-kasul bejárták a hód tanyát, szemrevételezték az értelmes kis lények munkáját, jegyzeteket készítettek a látottakról, és arra

a meggyőződésre jutottak; aligha lehet túlzás azt állítani, hogy az ember a természet törvényszerűségeit megfigyelve ezen állatoktól tanulta el a folyó menti védőgátak építésének tudományát.

* * *

Mindennap haladtak legalább 20-25 mérföldet. Látszólagos egyhangúsággal teltek a napok. Földmintákat, kőzetmintákat vettek. Naponta elvégezték az előírt méréseket, s térképeikre a leendő vasút több lehetséges útvonalát, kanyarok, töltések, bevágások helyét is bejelölték. Az egyhangú mérési feladatok mellett csak a vadászat jelentett változatosságot. A vadban bővelkedő vidéken szinte mindenkinek naponta sikerült puszkavégre kapnia az esti csemegét: egy-egy érdekesebb, ritka példányát a villás szarvú antilopoknak, a legkülönfélébb madaraknak.

Véssey szorgalmasan dolgozott. Mások helyett is, mert több embert levert lábáról a láz, és dr. Hammond egész nap el volt foglalva betegeivel. Így hát egyedül vadászott és szaporította a közös gyűjteményt, készített feljegyzéseket, rajzokat, és jó, ha arra maradt idő, hogy tapasztalatait a napnyugta előtti órában a doktorral megbeszélje.

A távolban már napok óta látták a kéklő hegyeket. Hol közelebbinek, hol távolabbinak tűnt az előttük magasodó heglánc. Attól függően, mennyit takart el belőle a pára, felhő borította-e a napot, vagy szikrázó fény öntötte el az égnek törő kopár, hófehér mészkő- és gránitsziklákat.

Július 16-án a legyengült katonákat látva Bryan úgy határozott, hosszabb időre tábort vernek. A Cimarron River partján, a folyó egyik kanyarulatában egy majdnem függőlegesen felmagasló sziklafal által határolt kanyont vettek birtokukba. Ez látszott a legmegfelelőbbnek az indiánok és a prérin nem ritkán feltűnő kószáló *desperadók* meglepetésszerű támadásai, rajtaütései ellen. Bryannak az volt a terve, hogy ezt a táborhelyet tekintve a szakasz támaszpontjának — mindaddig, amíg embereinek többsége ismét meg nem erősödik — kisebb portyázó csoportokban erről a helyről folytatja a térség további felderítését.

Véssey, parancs szerint John Harling tizedessel felkapaszkodott

a meredek sziklafal tetejére. Felvitték műszereiket is, és pontos helyzetmeghatározást végeztek. A mérés azt igazolta, hogy a szakasz a $35^{\circ} 35'$ szélességi és a $101^{\circ} 55'$ hosszúsági fokot érte el. Tehát alig 25 mérföldre vannak az Északi Canadian folyótól, mely ha Bonneville és Gunnison kapitányok korábbi térképei csak megközelítően is pontosak, a táborhelyül választott kanyon kitűnő támaszpontja lehet a terep további alapos geológiai, domborzati és vízrajzi feltérképezésének.

Ha mérésük — amelynek pontosságához nem férhetett kétség — valóban igazolja a korábban, 1850 táján végzett első felméréseket, nem egészen két hét alatt átfésülhető az Északi Canadian, a Cimarron és az Arkansas középső folyásvidéke által határolt préri, s legalább két-három, kivitelezésre alkalmas változata is felrajzolható a nagy vasút nyomvonalának.

Bryan elégedett volt, a szakasz bizakodó. A hadnagy rövid jelentést szerkesztett, s az egyik legügyesebb lovas katonát, Jim Lourderbecket a jelentéssel útnak indította Fort Rileyba. Közben a katonák sátrakat vertek, a szekeresek védősáncot képeztek a kocsikból, kijelölték az állatok helyét. Elvégezték a legszükségesebb földmunkákat. Mindenki — a súlyos betegek kivételével — szorgalmasan és jókedvvel dolgozott. A hosszú utazás után a támaszpont az állandóság, az otthonosság érzetét keltette az emberekben.

Néhányan vadászni indultak. A zsákmánnyal megtérőket hangozó jókedvvel fogadták, s kisebb csoportokban gyülekeztek a tüzek körül. A gyenge szél csakhamar a piruló vadpecsenye illatát teregette a tábor fölött.

Vésseyt szomorkás, melankolikus hangulat fogta el. A többiek-től félrehúzódva egy kiálló kőnek vetette a hátát, és onnan nézte a vízparti ligetben lévő nyárfákat. Különösen egyet, a legnagyobbat, amelynek olyan otthonosan lengtek, integettek, rezegtek levelei. Papírt vett elő és írotábláját maga elé téve, mint majd mindennap az alkonyi órákban, feljegyzéseibe mélyedt. Néhány aznap gyűjtött virágról, növényről készített vázlatos rajzokat, aztán egy üres lapra szép olvasható betűkkel felírta:

„Július 16-án. 1856. évben itt tanyázott egy kutató expedíció Xantus János vezérlete alatt, állván Hammond Vilmos segéd mérnök, Harling János főszekereszből, 22 vadász és szekeresek szolgálata mellett.”

y-
5°
r-
és
o-
p
g
t,
r-
a-
a
e-
r-
l,
r-
s
i-
k
e
-
a
t,
r-
l-
i-
a
s
y-

Először magyarul, azután angolul is leírta, majd fogta magát és a szanitéckocsihoz ballagott, ahol Hammond éppen műszereit, orvosságait, feljegyzéseit rendezgette.

— Adna egy üres palackot, Mr. Hammond? — kérdezte. — Négy év és egy hónapja érkeztem Amerika földjére. Igaz, nem kerek forduló, mégis ennek emlékére szeretném ezt az iratot elásni annak az öreg nyárfának a tövében — mutatott a korábban már kiszemelt folyóparti fára.

— Jól van barátom, talál itt alkalmas palackot, csak válasszon egyet — szólt vissza Hammond.

Véssey nem sokáig keresgélt. Összesodorta a papírt és egy szűk szájú üvegbe dugta. Gondosan ledugaszolta, s még viasszal is lecsorgatta, hogy a nedvesség el ne érje a későbbi koroknak szánt üzenetet.

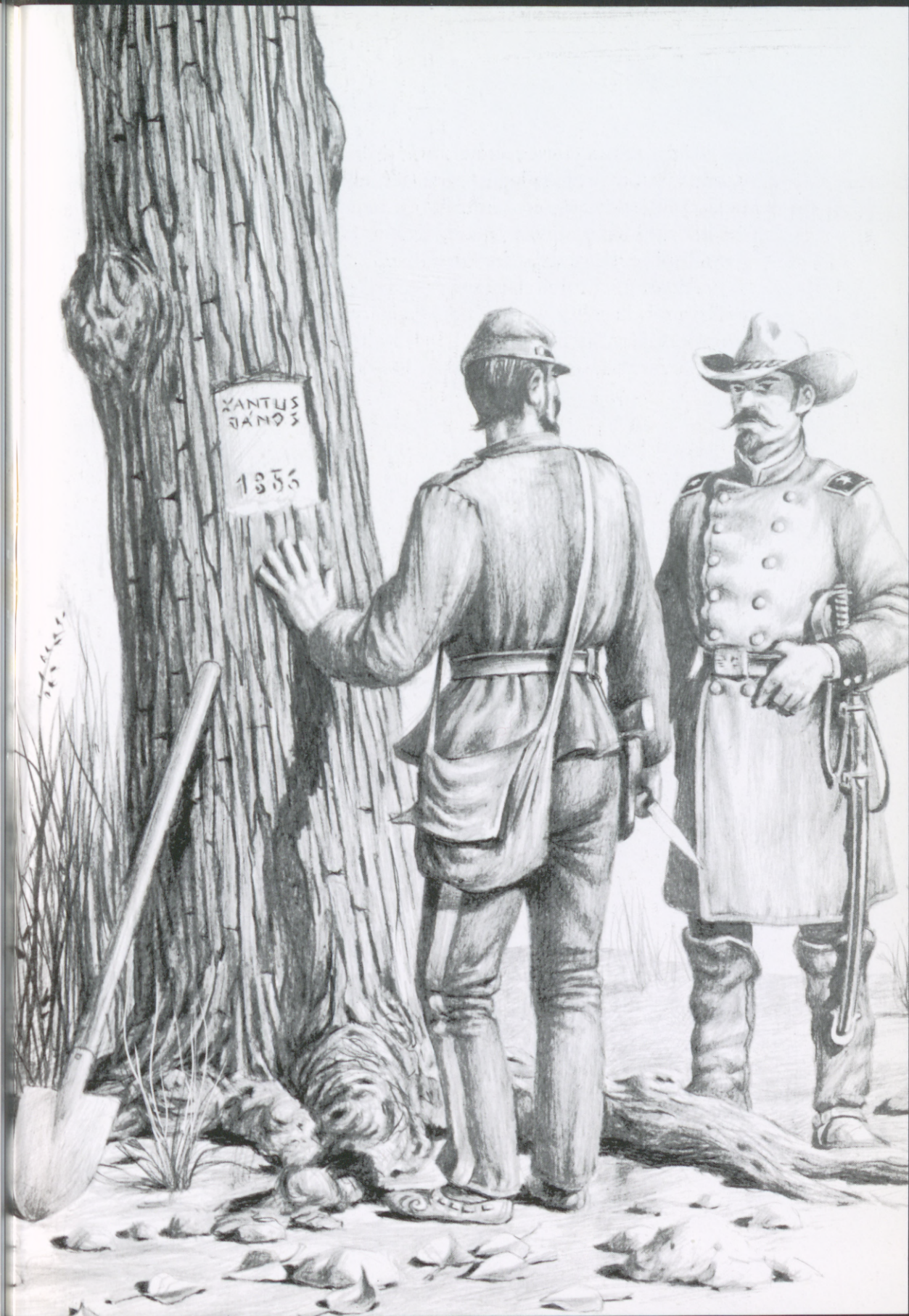
— Segítene, Mr. Hammond? — kérdezte, és egy ásóval a fa alá vonult. Hammond csak néhány perc múlva követte, s a jó három láb mélységű gödröt már együtt temették be. Véssey vadászkésével északi és déli felén is megjelölte a fát, keleti oldalát simára faragva belevéste:

Xantus János kikutató expedíciója, Július 16-án, 1856.

— Véssey, Mr. Véssey, nem jól van ez így — szólt a doktor, miközben hosszasan nézte a számára ismeretlen feliratot.

— Mondtam már Önnek, eddig is gyanítottam, talán nem is Véssey az igazi neve. Jó...!... inkognitójához joga van. Ebben a hadseregben senkitől nem kérik számon előző életét. Jó munkatársamnak, még barátomnak is tartom, de mire véljem ezt a furcsa viselkedést? A mai napig nem tudom végül is, kicsoda maga. De annyit már biztosan mondhatok, Véssey — vagy hogyan hívják —, ön nemcsak a nevével rejtőzködik a világ előtt, hanem a lelke sem nyugodt. Haragban van az egész világgal...!

— Így van valahogy! — válaszolt Véssey. — Ön figyelmes, művelt, jóérzésű ember, doktor. A lelkembe lát. Anyám és testvéreim várják leveleimet az óceán túlsó partján. Naponta vágyom, hogy megölelhessem őket, de azt hiszem, alig van reményem a hazatérésre. Hazám, s a nép, amelynek gyermeke vagyok, ma egy zsarnok császári hatalom igájában nyög. Azok pedig, akik levert szabadságharcunk után szertefutottunk, s néhány éve itt, Amerika földjén, a sza-

bad státusokban* keressük boldogulásunkat, most egymásra acsarkodunk. Néhányan soha nem volt érdemeiket hangoztatják, dörgölődznek a jobb társaságokhoz, a pénzemberek bizalmát keresik, előjogokat követelnek; a maguk hasznáért becsületéből, nehezen szerzett vagyonából is kiforgatják sorstársaikat.

Talán így jobban megért engem doktor és megérti okát melankóliámnak is. Úgy vélem, nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom; ma az fáj nekem legjobban, hogy úgy érzem, az én népem, atyámfiái, gyermekeink — Európa indiánjai...!

* Itt: állam

Szakíts
egy úja
tonaorv
át járja
báló él
zat gyó
gében í
is ellátj
minder
D
met be
kai. M
nek áll
még is
ga alatt
18
indult
vetve, a
Smoky
gyek lá
A
Nincse
mán ny

* A trapp
prém ne

V.

Szakítsuk meg egy rövid időre történetünk fonalát és fonjunk bele egy újabb szálát. Valójában ki is dr. Hammond, ez a nyugatjáró katonaoorvos, aki mint valami trapper, csapdaállító vadász*, hónapokon át járja a prérít, vállalva a vadnyugati katonaság durva, embert próbáló életét? Aki — miközben távol a civilizációtól skorbutot, váltólázat gyógyít, törött csontot forraszt össze, lőtt sebet kötöz, s a többségében írni-olvasni sem tudó katonák között még a lelkészi teendőket is ellátja — fáradságos gyűjtőmunkával, mint természettudós oly sok mindennel gazdagítja ismereteinket az élővilágról.

Dr. William Alexander Hammond 1828-ban született egy német bevándorló család gyermekeként. Ő azonban már igazi amerikai. Még egészen fiatalon, orvosi tanulmányai végeztével önkéntesnek áll az Egyesült Államok hadseregébe. Vonzza a távoli, jórészt még ismeretlen nyugat, és a J.W. Gunnison kapitány parancsnoksága alatt álló, topográfiai felméréseket végző egységbe nyer beosztást.

1853. június 23-án kelt útra először a Fort Leavenworth-ből elindult csapattal. Részben az oregoni utat és a Kalifornia ösvényt követve, a Kansas River és az Arkansas River partjain haladnak. A Smoky Hills dombvonulatai között vágnak át a prérin és jutnak a hegyek lábához.

A füves pusztaságokban még aránylag könnyen ment a munka. Nincsenek meredek emelkedők, lejtések. A vasút nyomvonala jóformán nyílegyenesen kitűzhető. De a hegyek mint óriási fal állják útját

* A trapperek azért választották a vad befogásának ezt a módját, hogy a lövés által az értékes prém ne sérüljön

a tervezett vasútvonalnak. Most kezdődik tehát a munka nehezebbik része. Ez már az indiánok földje, akik nem nézik jó szemmel a műszereikkel felvonuló, tevékenykedő katonákat.

Hammond itt szerzi első vadnyugati tapasztalatait. Az expedíció kisebb csoportokra oszlik. Lóháton és gyalog bejárják a régi indián ösvényeket. Naponta találkoznak kóborló bölénycsordákkal és a bölények nyomában járó indián vadászokkal. Mindent elkövetnek, hogy megnyerjék az indiánok bizalmát. Táboraikban töltik estéiket, szünet nélkül kérdezősködnek, és több útvonalon, szakadékok mélyén, szurdokban, a hegyek közé mélyen benyúló völgyekben is megkísérlik, hogy a nyugati partvidék felé, az épülő vasút számára megfelelő átjáróra leljenek.

A fiatal katonaorvos hamarosan a saját sorsán tapasztalja, hogy a térképész katonák különítménye alig felfegyverzett, majdnem védtelen csapat, kiszolgáltatva az időjárás viszontagságainak és a vadon ezernyi veszedelmének. Ellenséges indiánok, támadó szándékú útonálló ellen nemegyszer kell fegyvereiket használni, hogy életüket és az expedíció felszerelését, munkájuk eredményét megmentsék.

Hammond — mint Gunnison kapitány csapatának egészségügyi katonája — hónapokig járja a térképészekkel és a geológusokkal a hegyi ösvényeket, mire a Laramie-hegység déli nyúlványán át felkapaszkodnak Wyoming, Colorado, Utah fennsíkjára. Talajmintákat vesznek, térképvázlatok százait készítik. A legrövidebb, legbiztonságosabb útvonal kitűzésének lehetőségét keresik. Ám a térképeikre rajzolt, kijelölt nyomvonal mégis számos — töltés, part, völgyek, szakadékok felett vezetett — viadukt, a hegyek gyomrába vájt alagutak fúrását feltételezi.

Miközben a térképészek végzik dolgukat, Hammond sem tétlen. Növényeket gyűjt, madárcsapatákat állít, és sok, még ismeretlen vagy alig ismert fajtáról készít gondos és alapos feljegyzéseket. Már ládáiban van a rendszerezett gyűjtemény, hónapok munkája van az expedíció mögött, amikor átkelnek a Cochetopa nevű hágón s egy folyó mentén — amelyet később Gunnisonról neveznek el — kijutnak a Colorado felső folyásához. Vad szelek nyargalnak a völgyekben, a viharos szél fákat csavar ki, sziklaomlások állják útját a térképészek csapatának.

Már ősz van, éjszakánként jégvárta keletkezik a sekély part-

szakaszokon, amikor átkelnek a Green River jéghideg vizén. Felkapaszkodnak a Wasatch-hegység sziklás ösvényein. Bejárják a völgyeket. Többet is megjelölnek, mint lehetséges útvonalait az épülő vasútnak. Számításokat végeznek, és annak lehetőségét keresik, hogy az éles kanyarok, szerpentinek építését elkerülhessék. Kétszer is átgázolnak a köveket görgető Sevier River habjain, és október közepén a Sevier-tó partján hosszabb időre letáboroznak.

Október 26-án az éj leple alatt az indiánok rajtaütnek a kimerült katonákon. Irtózatos fegyverropogás közben többször is megrohamozzák a tábort. Lovaiukat azonban nem tudják elkötni. Több mint 40 halott marad a felgyújtott kocsik és a lerombolt sátrak között. Az alig egyórás csatában Gunnison is életét veszti. A szörnyű mézszárlást túlélők megtépázott csapatával Hammond gyors iramban kelet felé, Fort Bridgerbe menekül. Csak két év múltán, 1855 őszen vergődik vissza Fort Leavenworth-be. Tudományos gyűjteményei, feljegyzései mind odavesztek a Sevier-tó partján lezajlott indián támadáskor. Ám nem sokkal később már ismét Fort Rileyben találjuk, ahol a helyőrség segédorvosa lesz, és abban a reményben vállalja a szolgálatot, hogy tovább folytathatja tudományos munkásságát; pótolhatja a Sevier partján odaveszett gyűjteményt.

Így indul el Bryan hadnagy szakaszával — a magát kegyeletből Gunnison II. expedíciónak nevező csapattal — és így ismerkedik meg a kissé különc, ám mindenképpen érdekes és értékes tulajdonságokkal rendelkező, művelt, a katonai tudományokban is jártas Vésseyvel.

Dr. Hammond nevével az amerikai hadsereg korai történetével foglalkozó számos könyvben, tanulmányban és leírásban találkozhatunk. A katonaeorvosoknak abba a csoportjába tartozott, akik gyógyító tevékenységük mellett az akkor még majdnem lakatlan vad tájak természettudományos feltárásában is elévülhetetlen érdemeket szereztek. Levelezésben, később személyes ismeretségben volt G. Catlinnel, az indiánok életéről hiteles feljegyzéseiben beszámoló festővel. De kiváltképp madártani megfigyelései, gyűjteménye és feljegyzései alapján tartja számon a természettudomány.

Akárcsak más kortársai, ő is Spencer Fullerton Baird (1823-1887) professzornak, az 1838-ban alapított washingtoni Smithsonian Institution másodtitkárának befolyása alatt kezdett módszeresen az

állat- és növényvilág életének tanulmányozásába. Baird ugyanis a prérin és a nyugati hegyláncban épített erődök katonaorvosait a természettudományos kutatás előőrseinek tekintette. Szervezőmunkája, kiegészítve néhány nyugatjáró trapper és vadász tevékenységével, nem várt eredményekkel járt. Az 1850-es évek végén a nyugati területekről csak úgy árad Washingtonba a tudományos anyag. Kitömött állatok, állatbőrök, madarak, madárfészkek, rovarok, lepkék, növények; pontos és hiteles leírással. A szállítmányokban, a gondosan becsomagolt ládákban a síksági és a hegyek között vadászó indián törzsek ruhái, használati tárgyai, fegyverei, a törzsek szokásait, életét megelevenítő rajzok gazdagítják a Smithsonian Intézet gyűjteményét.

Baird valóságos tudományos hálózatot szervezett, rendszeres levelezést folytatott a nyugati erődláncban szolgáló orvosokkal, és gondoskodott arról, hogy a terepen dolgozó kutatók a szükséges felszerelést is megkapják munkájukhoz. Leveleiben ellátta őket a megfelelő utasításokkal, s a kutatások eredményeit, a feljegyzések kivonatát is közölte velük. Ezt a széles körű tudományos tevékenységet — aminek Hammond doktor is részese volt, s amibe Vésseyt is bevonta — a kormány és a hadsereg legfelsőbb vezetése is támogatta.

Dr. Hammond nem akármilyen képességű orvos. Később a polgárháborúban az északiak oldalán Grant lovasságánál szolgált. Ott volt Gettysburgnál. Láta a háború minden szennyét és mocskát. Négy nap, négy éjjel kötözött, amputált, életeket mentett a nagy csata után, s a menthetetlen szenvedőket szelíd szeretettel segítette békés, örök nyugalomra. Akár róla is írhatta Walt Whitman, a kor nagy költője e szép sorokat:

*„Megyek tovább, megállok,
Hogy rogyant térded, de biztos kézzel a sebeket bekötözsem,
Keményen állok szembe velük, mert, jaj, éles a kín, de
elkerülhetetlen,
Egyik rámveti hívó szemét — szegény fiú! nem ismerlek én,
De úgy érzem, meg tudnék halni e percben, ha az megmentene
téged.”*

(Somlyó György ford.)

Hammond később a tábornoki rangig emelkedett a katonai pályán. Tevékenysége, munkássága szinte korszakalkotó a katonai orvostörténetben. Kortársai feljegyzései szerint és később kiadott életrajza alapján aligha vitatható, hogy a legnagyobb orvostábornokok egyike volt az U. S. Army, az Egyesült Államok hadseregében, s akinél a múlt században senki nem tett többet az orvostudomány fejlesztéséért. A polgárháború és később az indián háborúk tapasztalatai alapján az ő javaslatára vált a katonák kiképzésének részévé az önmentés, és alakult ki a sebesültek harcból való kivonásának és hátraszállításának szabályzatban rögzített rendje. Nagy szerepe van a kor színvonalának megfelelő mozgó táborig kórházak felszerelésében, működésük rendjének kialakításában.

Mi sem természetesebb tehát, hogy látva Véssey érdeklődését és szorgalmát, barátságába fogadta, tevékenységét gyűjtőmunkája érdekében hasznosította, segítette.

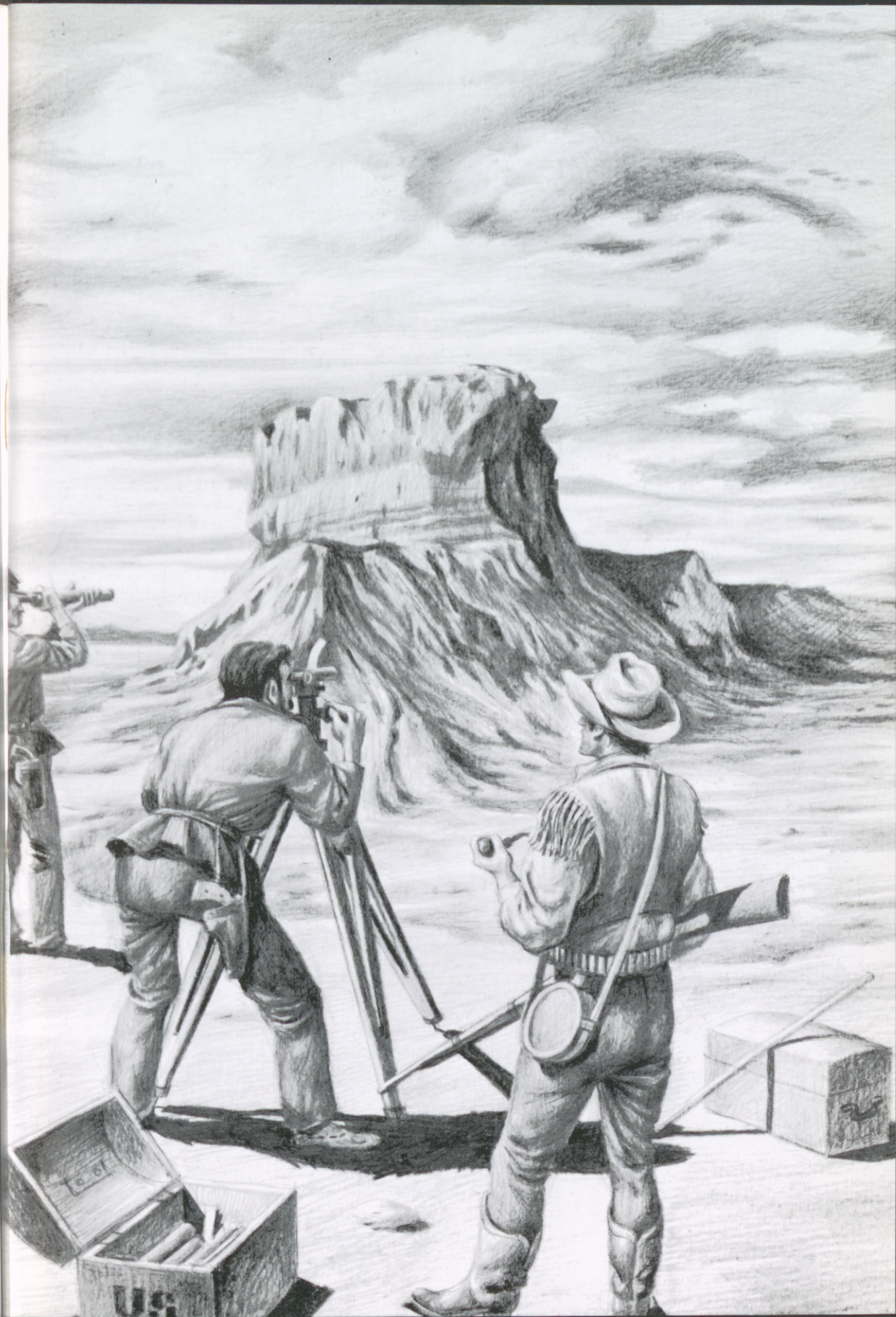
VI.

Már több mint tíz napja táborozott a szakasz a folyócska kanyarulatában, a sziklafok tövében. Hajnalonként Bryan hadnagy innen indította a portyázó csoportokat, és alkonyatkor ide tértek vissza vázlaikkal, méréseik eredményeivel. Minden horhost, minden patakmedret, a préri fűvéből kiálló sziklatömböt, mind-mind megvizsgálták. Megmérték a dombok magasságát, helyesbítették a korábban készült térképek adatait. Bejelölték a terep kiemelkedő pontjait, a tájékozódáshoz nélkülözhetetlen természetes tereptárgyakat, fákat, facsoportokat. Jeleiket felvésték a fák, a sziklák oldalára, kitűzték a háromszögelési pontokat jelző oszlopokat, hogy ha a térrajzolók után a műszaki építőcsapatok is felvonulnak, térképeik alapján pontosan tudjanak tájékozódni.

A feladatoktól, az észlelt természeti alakzatoktól, a terep sajátosságaitól és a tapasztalt körülményektől függően előfordult, hogy a portyázó csoportok több napig is távol voltak a tábortól.

Véssey, John Harling tizedes, Sam Belknap, egy vörös hajú, kurta lábú ír katona és egy indián felderítő már harmadik napja járta a prérit.

Éjszaka nyergüket használva párnának, fegyverüket a kezük ügyében tartva aludtak néhány órát. Még alig pirkadt, amikor hajnalonként útra keltek, s egyenesen északnak tartottak. Órákon át egyenletes iramban poroszkált a kis csapat. Hangos kárálással, szárnycsattogással prérityúkok rebbentek fel a lovak patái előtt. Bár gyűjteményében már volt néhány példány, Véssey mégis szívesen megállt volna tanulmányozni ezeknek a furcsa madaraknak az életét. De erre most nem volt idő. Mielőbb el akarták érni az Arkansas

River partját, hogy ellenőrizzék, pontosítsák a korábbi topográfiai méréseket.

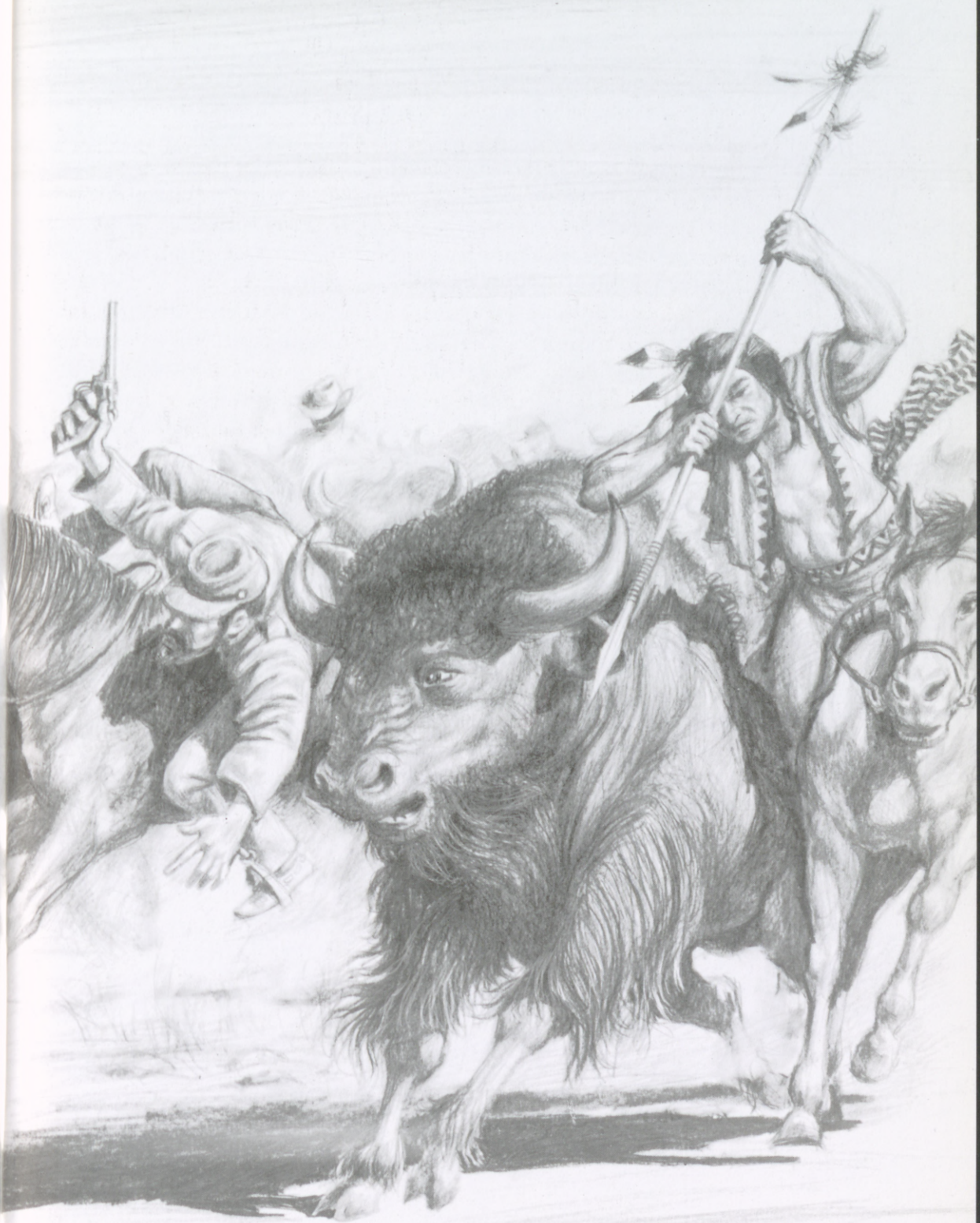
Ügetés, rövid vágta, megint ügetés..., derékfájdító iramot diktáltak maguknak. Mire a nap az ég tetejére ért, legalább 20 mérföldet gyúrtek maguk alá. Arcukat, kepijüket* belepte a por, a perzselő nap rájuk izzasztotta a zubbonyt. Messze, puskáik lőtávolán túl néhány kószáló bölény is feltűnt a távoli horizonton. Indiánok közelségére utaló jelet azonban nem észleltek. A távoli dombok oldalában, a hullámzó fű felett fényesen reszketett, szinte állni látszott a levegő. Mélyen beszívták a virágok illatát, s valósággal nagyokat haraptak a friss levegőből. Nagy-nagy csend vette őket körül, amikor hirtelen felmorajlott a föld. A közeli dombvonulat mögül hatalmas porfelhő kavarva legalább 150—200 állatból álló hullámzó sötétbarna tömeg; riadt bölénycsorda vágatott egyenesen feléjük. Hogy mitől vadultak meg az egyébként mindig békés állatok, arra csak később derült fény. Egymást taposva, prüszkölve, fújtatva, mint medréből kitört folyó zúdultak a megriasztott, nagy testű állatok előre; öreg teheneket, fiatal borjakat taposva el a felkavart porban.

Véssey és társai vad vágtaiban akartak kitérni a megvadult csorda útjából. Habosra hajszolták lovaikat, de a felbőszült áradat átcsapott felettük. Belekeveredtek a megvadult állatok sűrűjébe, magával ragadta, elsodorta őket a bömbölő, fújtató tömeg. A porfelhőben már-már egymást is elveszítették szem elől. Puskáikat használni az állatok közelsége miatt nem tudták. Már az is szinte emberfeletti erőt, leleményt követelt, hogy a megvadult csordával együtt sodródó lovak nyergében maradjanak; a bölények fenyegető ökleléseit kivédjék.

Mintha a préri, a föld démoni erői szabadultak volna el. Legalább fél órája tartott már a vad rohanás, amikor gyors egymásutánban eldördült néhány puskalövés. Csakhamar a prériefarkas hangját utánzó hangok vegyültek a felbőszült csorda hangzavarába és mint ha repülő nyílvevesszők, lándzsák surrogása is áttört volna a zűrzavaron.

* Amerikai ellenzős katonasapka, kissé előre lejtő tetővel

Egy hatalmas bika rontott Véssey lovának. A katona előrántotta coltját. Kétszer is rálőtt a nagy testű állatra, de az fel sem vette a belé fúródó golyókat. Már-már elkerülhetetlennek látszott, hogy lovával együtt eltapossa a felbőszült bölény, amikor egy tollakkal ékesített lándzsa fúródott az állat válla fölé; egyenesen a szívébe. A hatalmas test még előrelendült, még ugrott egy hatalmasat, aztán hörögve fájdalmasat bődült, kiadta páráját.

Lassan csendesült a vad kavargás. A vadászat jeleivel testükön indián harcosok tűntek fel a vágató bölények között. Véssey társait kereste, s azt látta, hogy a megvadult csorda most már hosszabb idő óta csak körbe-körbe kerengett. Szerencsére a tizedes, Sam Belknap közlegény és az indián scout is épségben megúsza az életveszélyes kalandot. Csak ezután jött rá, hogy kétszeres szerencse érte. Megmenekült a veszedelemből, és a síksági indiánok, a déli cheyenne-ek és a kiowák — fehér ember által ritkán látható — közös bölényvadászatának lehetett szemtanúja.

Csapzott, kimerült volt, a por vastagon belepte, amikor a többi állathoz képest valósággal óriásnak látszó bika teteme mellett leszállt reszkető, tajtékzó lováról. A bölény nyakszirtjéből kiálló lándzsa bagolypihével és musztángok sörényéből vett fehér szálakkal díszített sastollakkal volt ékesített. Látszott, hogy nagy erővel vágta az állat testébe, mert a hegye mélyen befúródott a bika bozontos nyakába. Óriási, szabályosan ívelő szarvai voltak, s a kora délutáni nap fényében a kihunyt állat szemében mintha a szomorúság, az értelem is megcsillant volna.

Nem mindennapi látvány volt, ahogy a hatalmas tetem ott feküdt a letaposott fűben. Valószínű — gondolta Véssey —, hogy az ilyen bikák szellemeit vélik látni a préri indiánjai szent bölényköveikben. S amit eddig csak sejtett, most bizonyossá vált benne. Az indiánok számára az élet törvénye, hogy nyáron az északi, télen a déli prérikre vándorló csordák nyomait kövessék. A civilizációt, a haladást jelentő transzkontinentális vasút pedig mint egy fal fogja útját állni a vonuló bölényeknek. És ez nemcsak a természet, a táj arculatán fog változtatni, hanem egy életforma, a síksági vadászkultúra elmúlásának is okozója lehet.

A fiatal kiowa harcos jutott az eszébe, aki pár héttel korábban a bölénysziklánál barátságpipát szívott vele. Hátatelt szível gondolt a

seminole főnökre, és a földre, mokaszinjára szegezte tekintetét, amikor egy izmos fiatal harcos lépett a bölénytetemhez. Egyetlen mozdulattal kirántotta belőle lándzsáját, és méltóságteljesen a katonához fordult.

— Hau...! — lendítette üdvözlésre a kezét. — Üdv neked sápadt arcú katona. Most már láthatod, könnyen bajba kerül, aki nem tiszteli a prérin kószáló bölények szellemének törvényeit. Láthatod, nem asszonyok fecsegése volt, amikor figyelmeztettek a bölénysziklánál. Csak egyetlen lélegzetnyi idő választott el, hogy az örök vadászmezőkön folytasd utadat. A Nagy Szellem akaratából választottam ezt a bikát vadászsákmányul. A Nagy Szellem akarata, hogy életedet megmentettem... Ő akarja barátságunkat, mert sorsunk összeköt bennünket... Beszéltem ...

Véssey csak ebben a pillanatban ismerte fel a vadászat jeleivel ékesített kiowa harcost, akivel a bölénysziklánál már találkozott. És csak most vette észre, hogy társai is körük csoportosultak, s hogy a fiatal kiowa harcos szavait az indián felderítő tolmácsolja.

— Köszönöm, barátom — válaszolt Véssey —, köszönöm, amit tettél...! Ha indián testvérem a szellemek beavatkozását látja sorsomban, s tettét nem saját érdemének, hanem a Nagy Manitu akarata tudja, úgy az nemes lélekre vall. Nem kérdem neved! Barátságod így is megtisztel engem. Kívánom, néped Nagy Szelleme hosszú ideig kísérjen útjaidon. Legyen veled mindenhol, oltalmazzon és segítsen a vadászat és a harc ösvényein...! Egyszer, ha a sors úgy rendel, talán én is tehetek érted valamit... Beszéltem...! — fejezte be Véssey, és maga is meglepődött, hogy akaratlanul átvette az indián némileg fennkölt, ünnepélyes stílusát.

Közben a felriasztott, megzavart bölénycsorda elvonult, eltűnt egy távoli domb pereme mögött. Az elejtett bölények között eltaposott musztángok, öreg tehének és fiatal borjak tetemei, a lovak mellett sebesült harcosok, s néhány halott indián is hevert. Asszonyok és gyerekek csapata jelent meg, s hozzáfogott a harcosok által elkezdett vadászat befejezéséhez. A katonák kissé távolabbról figyelték, mi történik. Véssey mindent emlékezetébe vésett, hogy később mindent feljegyezhesen. Még évek múltán is felmerült előtte a bölénytetemek felett guggoló, a véres irhát nyúzó asszonyok látványa. A szomorú kép, amint a szorgosan tevékenykedő nők, a játszadozó gyerekek

között csendesen zokognak a vad bikától felöklelt, agyontaposott harcosok özvegyei.

Eddig azt hitte, a sikeres vadászat az öröm ünnepe az indiánok életében, de már látta, a vadászat, amely a síksági törzsek számára maga az élet, nemcsak az öröm, hanem a gyász napja is.

A négy katona szeretett volna búcsút venni a nemes gondolkodású kiowa harcostól — aki minden bizonnyal egyik ifjú főnöke volt a közösen vadászó kiowák és cheyenne-ek csoportjának —, de engedniük kellett a szelíd erőszaknak, s tűrniük, hogy indián lovasok jó kétórás ügetés után a két törzs közös táborába vezessék őket.

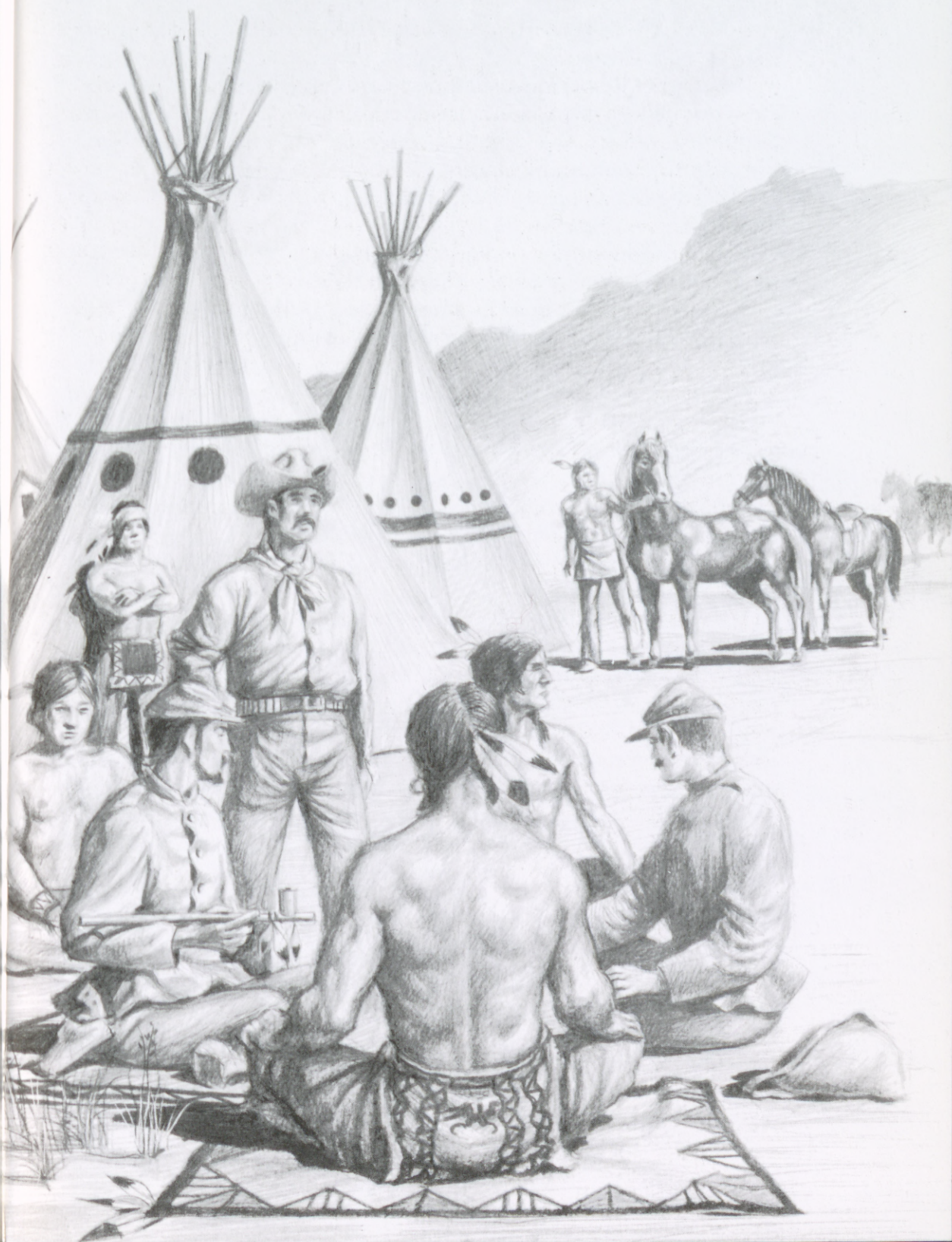
Egy tiszta vízű forrás közelében, ritkás ligetben, tipik* karéjából állt a tábor. A sátrak előtt csillagtüzek égtek. Idősebb asszonyok köveket melegítettek a tűzben, nagy üstökben forralták a vizet. Nem sokára travoisokat (csuszkákat)** vonszoló musztángokkal, kutyáikkal a bölényeket nyúzó asszonyok is megérkeztek. A sikeres vadászat után most érkezett a bőség ideje. Mindenkinék jutott a zsákmányból. Látható volt, hogy az asszonyok mindaddig alig hunyhatják le szemüket, amíg fel nem darabolják az elejtett állatokat, ki nem feszítik a lenyúzott bőroket.

A katonák idegenkedve, némi undorral nézték a vad lakomát, de tudták, ezekből az érzelmeikből most semmit nem árulhatnak el. Látták, amint a májat és a vesét azonmód nyersen fogyasztják el, s néhány falatot ők is magukba erőltettek. A vadrépával, mindenféle füvekkel ízesített főtt és sült bölényhús azonban valóságos inyencségnek hatott.

Megdöbrentő látvány volt, amint a harcosok esznek, megint csak esznek, és nem bírnak betelni az evéssel. Pedig már jóllakott mindenki. Már a kutyák sem marakodtak a csontokon, jóllakottan heverték a tipik árnyékában.

* A síksági vadászok jellegzetes favázra húzott kúp formájú sátra. Bölénybőrből készül, könnyen szállítható. Prémekkel bélelve télen is lakható

** Mivel az indiánok nem ismerik a kereket, sátorrúdjaik elülső végét összekötözve, hosszú keskeny V alakot formáló csuszkát készítenek. Ezeket összekötözött végükkel keresztbe vetik a ló nyakán, a másik végét pedig a földre eresztik

Az indiánok gyakorta láthatnak szűkös napokat. Ugyan mivel is lenne mással magyarázható, hogy a lakoma valóságos ünneppé, orgiává fajult. Véssey még soha nem látott ilyent. Amikor felhangzott a dobok tompa pufogása, a harcosok újra meg újra eltáncolták „Láttam”-táncaikat, a síksági vadászoknak ezt a sajátos dramatikus táncát, amelyben minden harcos a körben állók énekkíséretével, dobok és csörgők hangjára előadja, eltáncolja a vadászat során vagy a harci ösvényen végbevitt hőstetteit.

Az ifjú kiowa főnök is eltáncolta, hogyan döfte le a nagy bikát, s ezzel hogyan mentette meg a „hosszú kés” életét.

A három katona és az indián felderítő több mint egy napon át volt az indiánok vendége. Véssey mindent megjegyzett, és amit lehetett, feljegyzett a látottakból. Társaival együtt rokonszenvvel figyelte az eseményeket, s úgy érezte, valami többet, eddig nem ismertet, a fehér ember számára titkokat sejtetőt tudott meg az indiánok életéről. Amikor lovaikat elővezették, meglepetve látta, hogy egy kis termetű musztángcsikó hátán az elejtett bika bundáját és egy szép bölénymaszkot hoznak elő, amelyekben nem volt nehéz felismerni a nemes állat hatalmas szarvait.

Körbe járt a kalumet! Mindenki a négy égtáj felé fújta a szent békepipa füstjét. Amikor a pipa Vésseyhez ért, ő is megszólalt:

— Barátaink! Ti a béke jeleivel búcsúztok tőlünk, s mi a béke jegyében folytatjuk utunkat. Tudom, a sápadt arcú kék kabátos katonák már eddig is sok szenvedést okoztak népeiteknek, és fognak még okozni asszonyaitoknak és gyermekeiteknek. Ti mégis mint embertestvért fogadtatok bennünket. Most béke van, de még mi is lehetünk ellenségei egymásnak. Minket nemcsak a Nagy Fehér Atya parancsa, hanem a már látható, megmásíthatatlan jövő is vezérel. Műszereinkkel, a Tüzes ló útját keresve mi is a béke ösvényein járunk. A Tüzes ló, amelynek útjait keressük, biztosan megváltoztatja napjaitokat. Jót, s félve mondom, sok rosszat is hoz majd rátok. Csak a jövő parancsának engedelmeskedem, amikor társaimmel együtt bejárom vadászmezőiteket, cölöpöket verek a földbe, megjelölöm szent bölényköveiteket. Bízgatok és reménykedjete...! Most jól van, minden jól van...! Mindent elmondtam, amit kigondoltam, amióta táborokban vagyok társaimmel, s mióta a nap egyszer megjárta útját az égen. Beszéltem...!

Végül a kiowák ifjú főnöke vette kezébe a pipát. Mielőtt ő is megszólalt, méltóságteljesen fújta az illatos füstöt a négy égtájra.

— Nagy katonafőnök lehet még belőled, ifjú sápadtarc. Bölcsen szóltál „hosszú kés”. Barátom vagy mindaddig, amíg viseled a seminole-ok díszes mokaszinját, amíg törzseink harcosai szabadon vadászhatnak a prérin, és ameddig megtartod a szavadat. Amíg a katonák nem lépnek a harc ösvényére. Most jól van, most minden nagyon jól van... Csak a béke útjain találkozunk...! Így legyen, amíg a fű nő, és amíg folynak a vizek...!

Beszéltem...!

VII.

A táborhelyen Hammond és a többiek nem tudták mire vélni, mi lehet Véssey és társai hosszú távolmaradásának az oka. Miután a szakasz más irányokban tevékenykedő csoportjai a meghatározott időben beérkeztek és jelentették, láttak az indiánok közelségére utaló nyomokat, Bryan két lovas katonát járőrbe küldött Vésseyék felkutatására. A két kék kabátos nem találkozott Véssey csoportjával, de rátaáltak a korábbi bölényvadászat nyomaira; a kizsigerelt, feldarabolt bölénytetemekre. Varjak és más zsákmányleső madarak serege kerengett a maradványok felett, s néhány prérifarkas is ólálkodott a közelben. Olyan volt a préri, mint egy elhagyott csatatér. A nyomok összekuszálódtak, tovább követni azokat nem lehetett. A lovasok felhagytak a további kutatással, s dolguk végezetlenül visszatértek a szakasz támaszpontjára.

Véssey és társai a vadászkaland és az indiánok táborában tett látogatás után kénytelenek voltak letérni előre betájolt útjukról. Gyors iramra fogták lovaikat, s most egy másik útvonalon igyekeztek vissza, hogy jelentést tegyenek és mindenkinek elmondhassák a velük történeteket. Alig vettek búcsút indián barátaiktól, amikor kiderült, hogy a bölényirhát vivő musztáng tulajdonképpen amolyan „bronco”, félvad ló, amellyel csak a delaware felderítő tud bánni. Ő is csak igen nehezen. A szép hosszú farkú musztángcsikó kétszer is megbokrosodott, kitört, s terhével, az értékes bölénybőrrel vad vágtaiba kezdett, úgyhogy valósággal vadászni kellett rá, mire mindkét alkalommal újra befogták. Ez persze azzal járt, hogy minduntalan újra kellett tájolniuk magukat, s ennek bizony nagy kerülő lett a vége. Már harmadik napja voltak úton a táborhely felé, amikor rit-

kulni kezdett a fű, és egyre szaporodó egymásutánban kezdték kerülgetni lovaik a furcsa földhányásokat, mígnem azon vették észre magukat, hogy a síkságon tanyázó coyotte-ok* egyik hatalmas telep alkotó fészkei, lakóhelyei között járnak. Kis állatok százai ültek a földhányások tövében, odúik bejáratánál, s riadtan menekültek a közelgő lovak patái elől. Vijjogó, vonyító ugatásuk felverte a táj csendjét. Valamilyen kisebb bagolyszerű madár is sűrűn fel-felrebbent a földhányások tetejéről. A látvány olyan érdekes volt, hogy Véssey — még azzal is számot vetve, hogy magára zúdítja Bryan hadnagy haragját — rávette a tizedest, álljanak meg egy rövid időre, mert szeretné jobban megfigyelni az érdekes kis állatokat.

Sok idejük nem lévén, csak felületes benyomásokat szerezhettek, amelyek igazolni vélték korábbi olvasmányait. Több fészket is felnyitott, néhányat pedig sikerült csapdával fogságba ejteni ezekből a kis mezei állatokból, s még mielőtt továbbindultak volna, preparálásra, kitömésre előkészíteni.

Talán még több időt is fordított volna a préríkutyák tanulmányozására, ha az egyik fészek felnyitásakor, annak aljában egy jól kifejlett, láthatóan nemrégén jóllakott csörgőkígyóra nem lel, amelyet annak rendje és módja szerint — megjelölve fellelésének helyét és körülményeit — gyorsan besorolt gyűjteményébe. Az élve elfogott veszélyes csúszómászót azonban sürgősen biztonságba kellett helyeznie, s ehhez csak Hammondnak volt felszerelése. Az út még sürgősebbé vált. Gyűjteménye különleges példányának tekintette a csörgőkígyót, mert igazolva látta azt a korábbi feltevést, miszerint a csörgőkígyók azért keresik fel a coyotte-ok tanyáit, mert azok kölykei a kígyók legfinomabb csemegéi.

Természettudományos gyűjteményének nem várt újabb gyarapodása, az, hogy igazolva láthatta korábbi természetbúvárok — J. Willkes kapitány és mások — megfigyeléseit, állításait, sőt azokat most saját tapasztalataival is kiegészíthette, annyira felvillanyozta Vésseyt, hogy élményeit minél előbb meg akarta osztani Hammond doktorral, s gyűjteményükben szerette volna mielőbb biztonságban elhelyezni az újabb zsákmányt.

* préríkutyák

Ügetésre fogták hát lovaikat. Gyorsan távolodtak a „kutyavárostól”, ahogyan Sam Belknap a helyet elnevezte; s már messze elhagyták a coyotte-ok tanyáját, de amikor leszállt az est, még mindig hallották kísérteties, vinnyogó vonításukat. Úgy határoztak, most már nem tartanak pihenőt. Egész éjszaka lovagoltak. A csillagok szerint tájékozódtak, s reggelre elérték a szakasz táborát. Kimerültek a hosszú lovaglásban. Megviselte őket a bölényvadászat élménye, s az indiánok táborában látott — fehér ember számára — szokatlan orgiává fajult vad lakoma, a fogságnak is beillő nem mindennapi vendégeskedés. Pihenni vágytak, de Bryan hadnagy gorombán rájuk támadt:

— Harling tizedes, én az Arkansas folyóhoz küldtem önöket és nem az indiánokhoz vendégségbe. Ön pedig elsősorban térképész, és nem állat- meg növénygyűjtő. Ért engem Véssey? — gorombáskodott a hadnagy, miközben jelentették neki az elmúlt napok eseményeit.

Bryan kezdettől fogva szigorú parancsnoknak bizonyult, de most a megszokottnál is harapósabb kedvében volt. Látszott rajta, hogy mérgében a legkeményebb fenytés kirovásától, a kikötéstől sem riadna vissza, ha nem Kansas lakatlan vidékén, hanem a helyőrségben, Fort Rileyben lennének. Hiszen tapasztalt katona lévén jól tudta, a szakasz katonáinak jelenlegi kimerült, ideges állapotában nem feszítheti a végsőkig a húrt. Tudatában volt annak is, hogy itt, ezen a civilizációtól távoli, vad vidéken a parancsnok is rá van utalva katonáira, s ha katonái fellázadnak, az élete sem lehet többé biztonságban. A hosszan elkerekített szidalmak után, mikor Bryan végre kifüstölögte magát ... Yes sir...! válaszolták Véssey és a tizedes. Sarkon fordultak és leléptek...

* * *

Véssey nemsokára dr. Hammondtól tudta meg a parancsnok viselkedésének igazi okát. Hammond akkor már harmadik napja ápolta Jim Lourderbecket, a futárt, aki vérbe borult arccal, megskalpolva, eszméletlenül érkezett vissza küldetéséből. Amikor magához térítette, szörnyű híreket mondott el a magát „civilizáltaknak” nevező keleti államokban történekről.

Lourderbeck már teljesítette küldetését, és nyeregtáskájában az erőd parancsnokának újabb parancsával végigporoszkált a Smoky Hills dombvonulatai között, amikor alig egynapi lovaglásra a sziklafok alatti táborhelytől kóborló comanche harcosok megtámadták. Éppen egy nyulat süttött kicsiny tábortüzénél, amikor megrohanták, leteperték és megskalpolták. Szokatlanul viselkedtek a támadók, és soha nem derült fény arra, kik voltak, és valójában mit akartak a harci ösvényen járó comanche-ok. Ilyen esetekben, a magányos lovas megtámadásakor az indiánok általában a lovat akarják elkötni, megszerezni. Most nem ezt tették, hanem mintha csak üzenetnek szánták, hogy készek a harci ösvényre lépni a vadászterületükre behatoló kék kabátosok ellen, a megskalpolt futárt a lovára kötötték, és sorsára hagyták a prérin. Csak az okos állat ösztönének, a jól idomított katonalónak volt köszönhető, hogy megtalálta a tábort, és sebesült gazdáját visszavitte társaihoz.

A lovas katona, Jim Lourderbeck már nem egészen fiatal, de tapasztalt, erős, szívós ember volt. Vagyis nem volt „zöldfűlű”. Voltak korábbi élményei, és számolt a Vadnyugaton rá leselkedő veszélyekkel. A fájdalmas, barbár skalpolást — a seb hónapokig fájt — az indiánok vad indulatainak fogta fel, s bár támadóit azonosítani nem tudta, haragját ettől kezdve minden indiánra kiterjesztette.

Sokkal jobban felkavarta Bryan hadnagyot és minden katonáját a futárnak az a híre, hogy Kansas keleti részén fegyveres összecsapásokra került sor a rabszolgaság hívei és annak ellenzői között.

Lourderbeck jelentette parancsnokának és társainak is elmondta, hogy a rabszolgatartók oldalán egy Quantrill nevű kalandor és gerillái garázdálkodnak. Egyik fegyveres csoportjuk délről betört Kansasba. Lerombolták Lawrence városát, és a nemrég alapított kis prériváros majdnem egész lakosságát lemészárolták. A hírek szerint puszkavégre kapták a menekülő asszonyokat és gyerekeket is. Lovaik után kötözték az élve elfogott férfiakat, többeket meggyaláztak és felakasztottak a rabszolga-felszabadítás hívei, az egyszerű farmerek közül. E hírek hallatán kiderült, hogy az események megítélését illetően a szakasz legénységének igencsak megoszlott a véleménye. Heves vitákban csaptak össze a nézetek. Kiderült, hogy a prérin járó, magukat a társadalom számkivetettjeinek érző 32 vadnyugati katona számára sem közömbös a rabszolgaság kérdése. Vad vereke-

dés tört ki a katonák között, s Bryan, Hammond segítségével, csak úgy tudott rendet teremteni, hogy a legádázabb rendbontókat lefegyverezte, két órára kiköttette, s megfenyegette, hogy fegyver és élelem nélkül a prérire, ember nem lakta tájra kergeti őket.

Az egész tábor forrt az indulatoktól. Mindenkinék jól jött tehát, hogy a sebesült futár által hozott parancsban az állt; tábort kell bontani, s tovább folytatni útjukat.

A szakasz továbbindulása előtti éjszakán, a bölényvadászat és az indiánok táborában eltöltött nap, a kimerítő lovaglás után, zavaros álmok gyötörték Vésseyt. Lourderbeck, a futár által elmondottak is felkavarták. Álmában Lawrence-ben, a gerillák által megtámadott városban járt. Anyját, testvéreit látta a menekülők között, majd később egy kedves leányarc, Josephine is felmerült előtte. Vidám társaságban, egy kerti ünnepségen játszottak többen fiatalok. Josephine megfogta a kezét, már-már egészen közelében érezte, megérintette a haját, amikor megszólalt az ébresztőt jelző kürtszó.

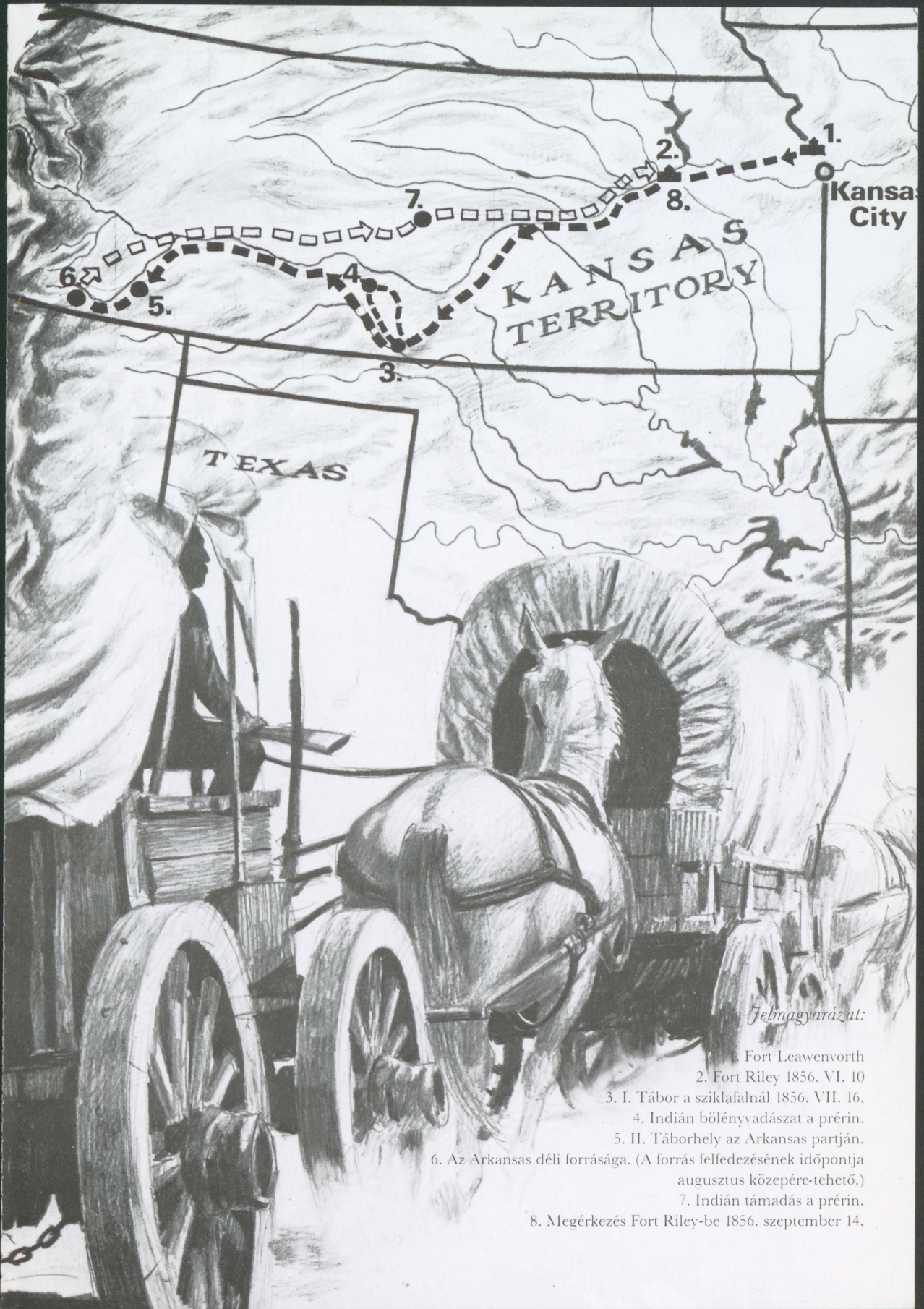
A félelmetes és vidám álmok után egyszerre volt kiábrándító és megnyugtató az ébredés. Csak néhány pillanatot foglalkozhatott álmaival. A gyorsan megkezdett és gyakorlottan folyó táborbontás, az útra való felkészülés csakhamar feledtette rossz hangulatát.

Hammonddal együtt a kiürült élelmiszeres ládákba helyezték és különös óvatossággal rakták fel a szekérre gyűjteményüket; a lenyúzott bölényirhát és a bölényszarvakat, több kitömött állatot, preparált, szeszből tartósított kígyókat — külön figyelmet fordítva a nem mindennapi zsákmánynak tekinthető csörgőkígyóra —, gyíkokat, halak százait, lepréselt növényeket, madarakat, madárfészkeket, rovarokat, mázsányi ásványt, s palackokba zárva a források vizét, hogy később tudományos vizsgálatnak vethessék alá.

* * *

Indulás előtt Bryan maga elé terítette térképét és gondosan tanulmányozta a futár által hozott parancsot:

„...jelenlegi támpontjáról (35°35' szélességi, 101°55' hosszúsági fok) észak, északnyugati irányba haladva szelje át a síkságot. Az Arkansas folyót elérve, annak partjait követve hatoljon fel a hegyek lábáig. Végezze el Gunnison ka-

Felmagyarázat:

1. Fort Leavenworth
2. Fort Riley 1856. VI. 10
3. I. Tábor a sziklafalnál 1856. VII. 16.
4. Indián bölényvadászat a prérin.
5. II. Táborhely az Arkansas partján.
6. Az Arkansas déli forrása. (A forrás felfedezésének időpontja augusztus közepére-tehető.)
7. Indián támadás a prérin.
8. Megérkezés Fort Riley-be 1856. szeptember 14.

pitány 1853-ban szerkesztett térképének finomítását, egészítse ki a folyó forrásvidékére vonatkozó adatokat. Azonosítsa és jelölje meg a főbb vonatkozási pontokat, végezze el a háromszögelést. Méréseit augusztus közepéig fejezze be, és a legrövidebb útvonalon szeptember elejére vonuljon be Fort Riley helyőrségbe.

1856. július 22.

aláírás”

A menetelés, a hosszú lovaglás, a kocsikkal, a fogatokkal való törődés elterelte a katonák figyelmét a nyomasztó hírekről. Láthatóan jót tett az embereknek a majdnem három héten át tartó egy helyben való táborozás. Hammond gondoskodása nyomán a betegek is új erőre kaptak, s a tudat, hogy most már csak egyetlen nagyobb feladat, az Arkansas forrásvidékének bejárása vár rájuk, megnyugtatóan hatott mindenkire.

Napokon át egyenletesen jó tempóban haladtak. Napközben még vadásztak is a vadban bő réteken és ligetekben. Mindig kora délután vertek sátrat, s kora hajnalban, szinte a napfelkelte előtt folytatták útjukat. Az ügyes fogatosok kocsijukat könnyedén átvezették a kisebb patakmedreken. Jól kiválasztották a természetes utakat, a nem túlságosan mély, enyhe partlejtésű vízmosásokat. A zavaros vízű, félig kiszáradt, sekély vízmedrekben lerakódott homok mérföldeken át valósággal sétakocsikázássá tette az utat. Mire elérték az Arkansas folyó partját, a homokos út egyszerre kőgörgeteggé vált. Egyre több hatalmas szikla állta el útjukat. A hegyek lábához értek. A források, erek, a folyóba ömlő kisebb patakok vize feltisztult, folyásuk felgyorsult, zúgva bukdácsoltak a kövek között. Talán ha öt-tíz mérföldet tettek meg a sziklákat kerülgetve, amikor óriási, kocsival áthatolhatatlan, megkehlhetetlen gránittömbhöz értek. Bryan parancsot adott a táborverésre; gondolván, ettől a ponttól lóháton vagy gyalog kell megközelítsék a folyó forrását.

Amint az egyre keskenyedő és mélyülő kanyonban a hatalmas sziklák közé hatoltak, a természetnek olyan fenséges, titokzatos szépsége tárult fel előttük, mintha egy hatalmas katedrálisban jártak volna. A több ezer lábnyi magasságba felnyúló falak lépésről lépésre mind összébb szorultak, s voltak helyek, ahol a szédítő magasságban a növények valóságos zöld kupolaként borultak fölénk. A lombok kö-

zött pedig a napnak csak néhány sugárnyalábja tudott a sziklák tövébe, a folyó tükréig elhatolni.

Lovaikat, szekereiket, a szakasz katonáit és minden felszerelésüket John Harling tizedes parancsnoksága alatt a kanyon mélyén kiszemelt táborhelyen hagyták. Többször átgázolva a rohanó vízen néhány mérföldet még lóháton tettek meg, amikor egy 20 láb magas vízeséshez értek, ahol döngve, zúgva zúdult le a víz. A vízesés aljában pedig, ahol a folyó habzó, bugyborékoló árja tovább rohan, a mélységmérő legalább ugyanolyan mélynek mérte a meder alját, mint amilyen magas a vízesés. Évezredek alatt vájta ki a sziklát itt a víz ilyen mélyre, és teremtette meg a természetnek ezt a csodálatos látványát.

Innen már gyalog folytatták útjukat. A különítményt Bryan vezette. Hammond, Véssey, két katona és egy indián scout voltak a tagjai. Most tett csak igazán jó szolgálatot Vésseynek a seminole főnök-től kapott puha mokaszin. A finom, hajlékony bőrből készült lábbeli olyan volt, mintha nem is lenne a lábán. Valósággal tapadt a kövekre, a kiálló sziklákra.

A kjs csapat lépésről lépésre hatolt beljebb a kanyon mélyére, míg végül egy sziklabarlang bejáratánál a folyó forrásához értek. A barlang mélyéről bugyogott fel az Arkansas vize, amely az óriási sziklákön átbukva kezdi meg majdnem 2400 km-es útját és gyűjti magába 470 000 km² terület vízfolyásait. Bryan hadnagy és társai álmélkodva álltak a természet e csodája előtt. Az Arkansas forrásának felkutatását — amelyet Gunnison első térképein még nem jelöltek — néhány héttel később Fort Rileyből írt levelében Véssey így írja le édesanyjának:

„A forrás közvetlen szomszédságában két kis nyárfát találtunk, melyekre ottlétünk idejét és célját bevéstük. Midőn a kised patakot szemléljük, a mint tekervényes mentében a bérczszoros zuhanyain átszökdelve lerobog, valóban alig képzelhetjük magunknak, hogy éppen e patakocska Amerika egyik leghatalmasabb s legfontosabb folyamának magvát képezi; melyen több mint 800 gőzös, közel 2000 mérföldnyi hosszú vonalon fel s alá sívít, s mely az ismert világnak kétség kívül leggazdagabb s legnagyobb völgyét öntözi... A látvány nagyszerűsége, mely mentül jobban közeledünk a forráshoz, annál nagyszerűbbé vált, valóban mindent felülmúl, mit eddigelé éle-

temben láttam, talán az egyetlen Niagarát sem kivéve... Hosszú kampók és rögtönzött kötélhágcsók segítségével nagy ügyel-bajjal és sok fáradozás után a forrás fölötti bérczfal tetejére felmáztunk, s midőn oda feljutottunk, a Llano Estacado síkján találtuk magunkat, mely innét kezdve a Rio Grande hegy-láncig egy szakadatlan lapályos sivatagot képez...”*

* * *

Közel két hónap telt el, mióta a szakasz Fort Rileyből elindult. Az építendő ún. „északi vasút” — a későbbi Union és Kansas Pacific nyomvonalának véglegesítése — érdekében teljesítették katonai feladataikat. Mindenhol kitűzték a tájolás alapjait képező háromszögelési pontokat. Helyesbítették a régi térképeket. Kiegészítették azok rajzolatait és megjelölték azokat a helyeket, ahol — ha a kormány úgy határoz, hogy Kansason át vezeti a transzkontinentális vasút vonalát — mesterséges tereptárgyakat, töltéseket, hidakat kell építeni. A nehéz, gyorsjáratú mozdonyok, a Pullman rendszerű, négytengelyes teher- és személykocsik elterjedése már gondosan előkészített zúzottkőágyakba fektetett vaspályákat tételezett fel. A vonatok növekvő sebessége pedig az emelkedők és lejtések szögének, a kanyarok ívének pontos meghatározását írta elő.

Véssey gondosan megszámozta a koordináták szerint egymáshoz kapcsolódó térképlapokat, hogy később ezekből egy más léptékű összevont térképen az egész kansasi préri és a Sziklás-hegység keleti nyúlványai is áttekinthetők legyenek.

Mindenki indulásra készült. A hadnagynak most nem kellett erélyes parancsokat osztogatnia. Mindannyian érezték, itt az ideje ismét bevonulni Fort Riley védelmet nyújtó falai közé. A nyár vége közeledett. Az őszi vad szelek idején már senki nem vágyott arra, hogy a prérin kószáljon. Készleteik is fogytán voltak, s ez a körülmény is a mielőbbi visszatérésre sarkallta az embereket.

Lourderbeck még súlyos kötéssel a fején, fájdmaktól gyötör-

* Így ismerjük Karl May híres regényéből. Az amerikai térképeken Staked Plains (a Cölöpök mezeje). Nevét a sivatagon átvezető utat jelző cölöpöktől kapta.

ten, de már teljes mértékben részt vett a szakasz életében, ellátta szolgálatát. Tapasztalt vadnyugati lévén vadászni járt, s mindennap meglepte társait valamilyen csemegével. Hol egy szarvast vagy egy fiatal antilopot, hol porhanyósra süthető vadmadarakat hozott, és jó szívvel osztotta meg zsákmányát társaival. De mindig magányosan járta a prérit. Magányossága nem keltett feltűnést, hiszen a vad után való járás, egy szebb példány becserkészése, figyelése, elejtése nagyobb csoportban aligha lehet eredményes. Így hát senki nem gondolhatott arra, hogy a magányosan vadászó katona mindannyiuk számára milyen veszélyes gondolatokat forgat a fejében.

Csak néhány napot töltöttek az Arkansas forrásvidékén, s augusztus közepén már úton voltak a helyőrségbe, mondhatnánk úgy is, „hazafelé”. A lejtős utakon sokszor meg kellett kötni a szekerek ke-rekeit, mégis csakhamar maguk mögött hagyták a kőgörgöteget, is-mét leértek a síkságra. Egyre távolodtak a hegyektől. A zárt rendben menetelő szakasz katonáinak úgy tűnt, hogy az Arkansas folyását követve most már könnyen visszajutnak Fort Rileyba. Régi tapasztalat, hogy a hazafelé tartó úton mindig gyorsabban múlik az idő. Keleti, majd északkeleti irányban végig a folyó partját követték, egészen annak nagy kanyarulatáig, ahol az Arkansas délkeletre fordul, folyá-sa lelassul, s középszakasz jellegét öltve a síkságon át még vagy 700-800 mérföldet hömpölyög szeszélyesen kanyargó medrében, míg-nem a Mississippirez ér.

A természet, a táj szépségei nyugalmat árasztottak, békésnek látszott a vidék. A tapasztalt prérizárókat azonban ez nem tévesztette meg. Augusztus a síksági indiánok időmértékével a Vadászó hold ideje. Tehát a nap bármelyik órájában számítani lehetett vonuló bölényekkel való találkozásra, és a nyomukban járó, vadászó indiánok felbukkanására. A Smoky Hills dombvonulatai között mindennap felfedezték az indiánok nyomait. A távolban a kisebb csoportokban vadászók füstjelei is feltűntek.

Egy alkalommal, alig valamival alkonyat előtt egy — alig néhány tipiből álló — indián tábor mellett is elhaladtak. Az indiánok, főleg asszonyok, gyerekek és öregek, távolról figyelték a szekerekkel vonuló katonákat. Kutyaik éktelen csaholással rohantak a kocsik után. Bryan és egy indián scout a sátrak közé lovagolt. Néhány szót váltottak az egyik öreggel. Az indiánok az arapahok egyik kisebb

nemzetségének mondták magukat, és amikor kölcsönösen megértették egymással, hogy a „hosszú kések” nem a harci ösvényen járnak, hanem keletre, a fehér emberek földjére tartanak, s az indiánok sem akarnak mást, mint jó vadászatot, a hadnagy és a felderítő gyors vágatában utolérték a döcögő kocsisort.

Minden jel arra utalt, hogy nyugodt és egyszerű lesz a további út. A remény, hogy néhány nap múlva az erőd kintijában leöblíthetik az út porát, a katonákat is jókedvre derítette. Csak akkor támadt újra nyugtalanság, amikor Lourderbeck egy este a kockajáték miatt támadt szóváltás közben pisztolyt rántott, s közvetlenül a tábornóz közelében lelőtte az egyik indián felderítőt. Mióta a comanche-ok megtámadták, s fejbőrét lenyúzták, vad gyűlöletet érzett minden indián iránt. Ezt ugyan megpróbálta palástolni, de a játék közben kirobbant vita hevében, a lövés pillanatában fel sem fogta, milyen nagy veszélybe sodorta társait.

Az indián felderítők — látván társuk halálát — lóra kaptak és eltűntek az éjszakában. Ettől a perctől a szakasz minden katonája tudta, nagy szerencse, katonai fortély és bátorság kell ahhoz, hogy az emberek, az állatok, az elvégzett munka minden eredménye, a térképek és az egyéb gyűjtemények épségben megérkezzenek Fort Rileyba.

Bryan tájékozott a méregtől. Lourderbecket lefegyverezte, letartóztatta, megkötöztette; azzal a szándékkal, hogy megérkezésük után azonnal hadbírótság elé állíttatja.

Most még sürgősebbé vált a további út megtétele. Jóformán éjjel-nappal, megállás nélkül meneteltek. Bryan futárt küldött Fort Rileyba. Kérte a szakasz megerősítését, legalább húsz lovas katona kiküldését, akik eljűk lovagolva segítséget nyújthatnak a megugrott delaware kémek által minden bizonnyal felbujtott comanche-ok, vagy más törzsbeli indiánok várhatóan bekövetkező támadása ellen. Mert azt tudták, az indiánok bosszúja nem marad el. Csakhogy mikor és hol támadnak...? Erre egyetlen katona sem tudta a választ...!

VIII.

Nagyot reccsent a szélben feszülő ponyva. Hosszan behasadt, amikor az első nyílvevő becsapódott. A második már a kocsist találta el. Valósággal átdöfte a nyakát. Hangtalanul bukott az öszvérek közé. A mellette ülő katona csak az utolsó pillanatban kapta el a hajtószárat. Ennek volt köszönhető, hogy a fogat felett nem veszítette el uralmát.

A támadás olyan hirtelen és annyira nem várt helyen, kint a nyílt síkságon érte a kék mundérosokat, hogy fel sem fejlődhettek a védekezéshez. Az első percekben csak a menekülésre gondolhattak. Bryan riadót fúvatott, s a szakasz, lovasok, kocsik, mindenki vad rohanásba kezdett. Hogy eddig hol rejtőztek a támadó indiánok, mennyien vannak és mióta követik a katonákat, ezt nem lehetett tudni, pedig a terepkutatók, az oldalbiztosítók, az előőrsök és a hátvédek minden dombhajlatot, minden újukba eső mélyedést és bokrot átkutattak.

A harci jeleiket magukon viselő, sebes musztángjaikat bizton-sággal megülő, vágató indián harcosok egyik pillanatról a másikra bukkantak elő, és üldözőbe vették a menekülő kocsisort. A lovas katonák a vad rohanás közepette megpróbálták védőgyűrűbe vonni a kocsikat. A felkavart porban azonban majdnem semmit sem láttak. Néhány perc után egy dombhajlatban utat nyitottak a kocsiknak, s szembeszálltak az üldözők harci kiáltásokat hallató fergeteges rohamával. Lóhátról, ember ember elleni közelharccá vált a csata. A katonák kardjaival, pisztolyaival szemben indián tomahawkok, lándzsák hegye villant meg a kavargó porfelhőben. Néhány karabély is eldőrdült, s elvétele az indiánok oldalán is egy-egy öblös hangú lövés, amiből kiderült, néhány harcosnak puskája is van. Szaporán dörög-

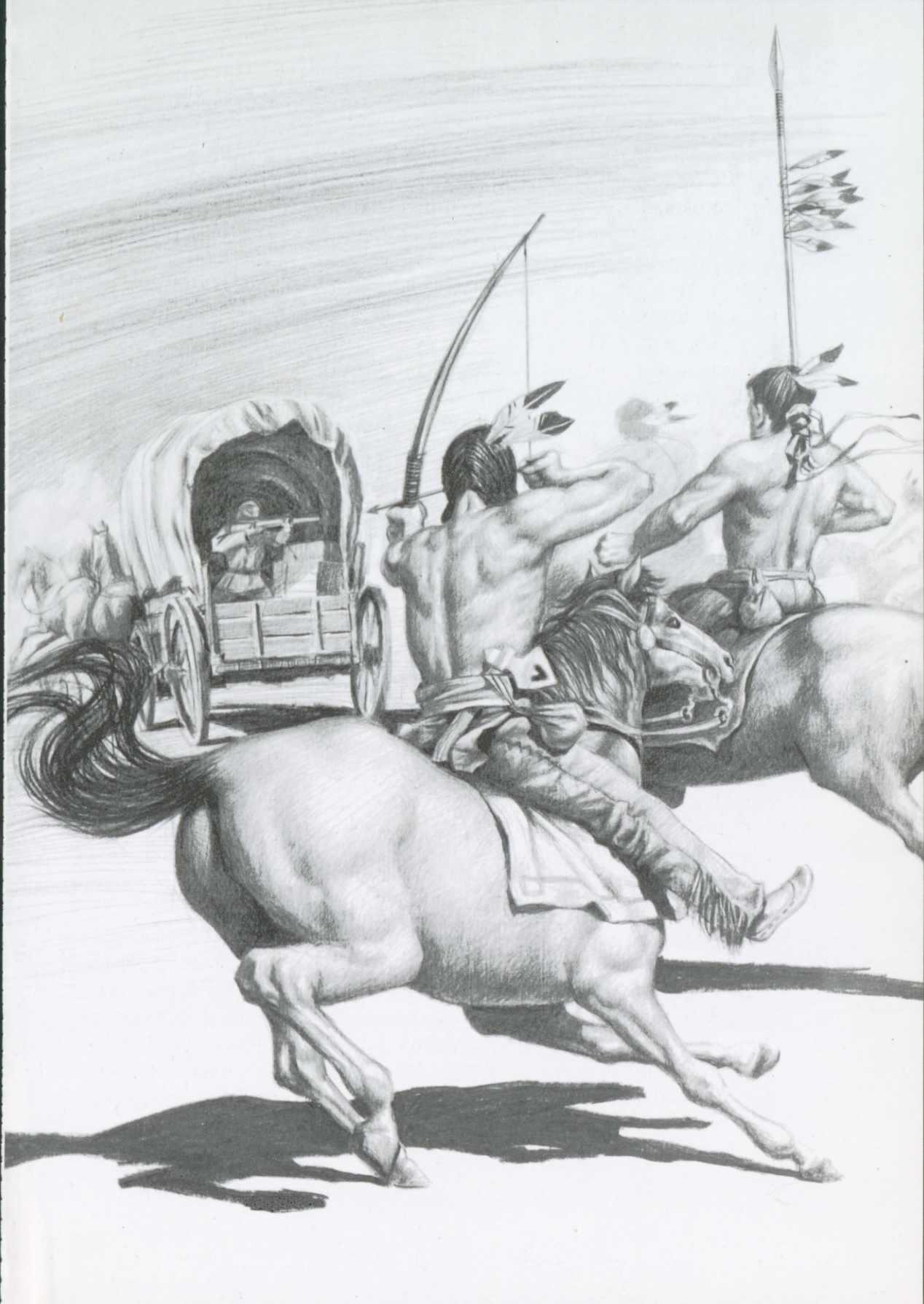
tek a kék kabátosok coltjai. A lovakat is valósággal elragadta a harc. Felnyerítettek, mint a sárkányok fújtattak; a tajték, a verejték kiütött az állatok szőrén. Néhány perc múlva már halottak, sebesültek heverték a földön a kerengő, megvadult musztángok és katonalovak patái alatt. A vad forgatagban a sebesült lovak maguk alá temették lovasaikat, több ló pedig messze elvágatott maga után vonszolva sebesült lovasát.

Közben a támadó indiánok egy kisebb csoportja tovább üldözte a kocsikat. A vad rohanásban két kocsi is felborult. Az öszvérek elszaggatták istrángjaikat és egymásba gabalyodva felbukfenceztek. Egy kocsi kigyulladt. A kocsikkal vágató Hammond és Véssey látták, hogy nagy veszélybe került a gondosan becsomagolt tudományos gyűjtemény. Számukra most alig volt más fontosabb, mint hogy a térképeket, kőzet- és talajmintákat, a preparátumokat biztonságba helyezték. A kocsis megsebesült. Vértől melléből még kitepte a belefúródott nyílvesztőt, de a fájdalomtól eszméletét veszítve a vágató öszvérek közé zuhant. Véssey rohanás közben ugrott át lováról a kocsi bakjára, s egyre sebesebb vágóra ösztökelte, ostorral biztatta a fújtató állatokat. Végre sikerült egy védettnek tűnő mélyedésbe vezetni a fogatot és így kivonni a harc színteréből. Hárman védtek a rakományt. Néhány jól irányzott lövéssel megszabadultak üldözőiktől, és nemsokára távolabb is csendesedett a harc zaja. A gyűjtemény megmenekült...

A harci ösvényre lépett indiánok, amilyen hirtelen felbukkantak, olyan gyorsan távoztak. Valószínű, felmérték a katonák tűzfegyvereiben rejlő túlerőt, bosszúvágyukat kiélték és elvágattak. A csatának sem igazán győztese, sem igazán vesztese nem volt. Valójában alig volt több értelmetlen verekedésnél.

Véssey és Hammond a sebesültekkel voltak elfoglalva. A sebesülteket felkutató katonák a csatatéren maradt indián harcosokat is megszemléltek, s akit úgy láttak, élve marad, fogságba vethető, megpróbálták sebeit ellátni. Harci jeleikből látni lehetett, hogy a támadók kiowák és a délről a bölények nyomában vándorló kvahadi comanche-ok egy kisebb szövetséges csoportja. Fogságba ejtettek egyet a szökött delaware felderítők közül is, s egyiket a halottak között is felismerték.

A kocsik védőgyűrűt vontak a sebesültek és a foglyok köré.

Lourderbeck, akit megszabadítottak kötelékeitől és derekasan harcolt, most ismét fogolynak számított, de már bízhatott abban; a történetek után egy enyhébb fenyítéssel is megúszhatja.

A kötözőhely a béke kis szigete. Akik néhány órával korábban vad indulataikban még egymás életére törtek, most mozdulatlanul feküdtek egymás mellett, s sorsuk további alakulásán gondolkodtak. Véssey fel-alá járkált a sebesültek között. Csodálta, hogy az indiánok milyen némán tűrik fájdalmukat. Arcuk semmit nem árult el érzelmeikből.

Bryan a mielőbbi indulás lehetőségeit latolgatta. Tartott attól, hogy futárját az indiánok elfogták, s így a megerősítésül kért húsz lovas katona megérkezésére már nem számítottak. A két katona pedig, akiket a környező dombok felderítésére küldött, azzal tért vissza; az indiánok úgy látszik, messze lovagoltak, a harcot tovább folytatni nem kívánják.

Ismét összeállították a fogatokat. A sebesülteknek a kocsikon csináltak helyet. Aki képes volt a lovaglásra, az nyeregbe szállt, s néhány órai késlekedés után a megtépázott csapat folytatta útját Fort Rileyba. A foglyok két lovas katona őrizete alatt gyalog követték a kocsioszlopot. Véssey alig tagadhatta szégyenét, amikor azt látta, hogy a járnai képtelen, sebesült indián foglyokat magukra hagyják a prérin. Visszalovagolt hozzájuk, s mert beszélni egyikkel sem tudott, jelekkel tudatta velük, hogy a két kulacs vizet, amelyet a közeli vadrózsabokor ágára akasztott, azt nekik szánta. Néhány percig némán nézte a sebesült, haldokló indiánokat. Most hallotta először a földi létből távozni készülő harcosok fájdalmas halotti énekét. Sok-sok évvel az emlékezetes esemény után gyakran felrémlt előtte, amint hosszan elnyújtott hangon, fejüket a dal lassú ritmusára mozgatva megbékélnek sorsukkal, és felkészülnek az „örök vadászmezőkön” rájuk váró „új életükre”...!

Alkonyatkor egy forrásnál rövid pihenőt tartottak. A parancsnok a sebesült indiánoknak is megengedte, hogy igyanak és felfrissítsék sebeiken a kötéseket. Vésseynek már a délután folyamán, menetelés közben is feltűnt az a fiatal kiowa harcos, aki elmázolódott harci díszei mögül minduntalan átható tekintettel figyelte őt, de csak most ismerte fel benne az ifjú főnököt, aki a bölényvadászaton megmentette az életét, s akinek vendégei voltak a kiowák és cheyenne-ek

közös táborában. Az indián némaságát, átható tekintetét alig tudta elviselni. Hiába szólt hozzá, az nem felelt. Nem is akart felelni...!

A délutáni menetelés közben Véssey többször is kísérletezett. Vissza-visszalovagolt a csapattól elmaradozó vánszorgókhoz, s minduntalan hosszasan nézték, méregették egymást a fogoly indiánnal. Így volt ez az éjszakai menetelés idején is. A sápadt holdfényben Véssey hol előre vágatott, hol ismételten visszatért a foglyok csoportjához. Néhány gazdátlanná vált indián póni is poroszkált a kocsik mellett, kötőfékekkel a kocsik oldalához kötve. Éjfél tájban, amikor egy kisebb patakon való átkelés előtt rövid időre megálltak és összehúzódtak a kocsik, Véssey merészet gondolt. Tudta, ha terve nem sikerül, mint Lourderbeckre, rá is hadbírótság vár. Az átkelés előtti kavardásban elkötötte az egyik indián pónit, s a vezetőklóval a fogoly indiánokhoz lovagolt.

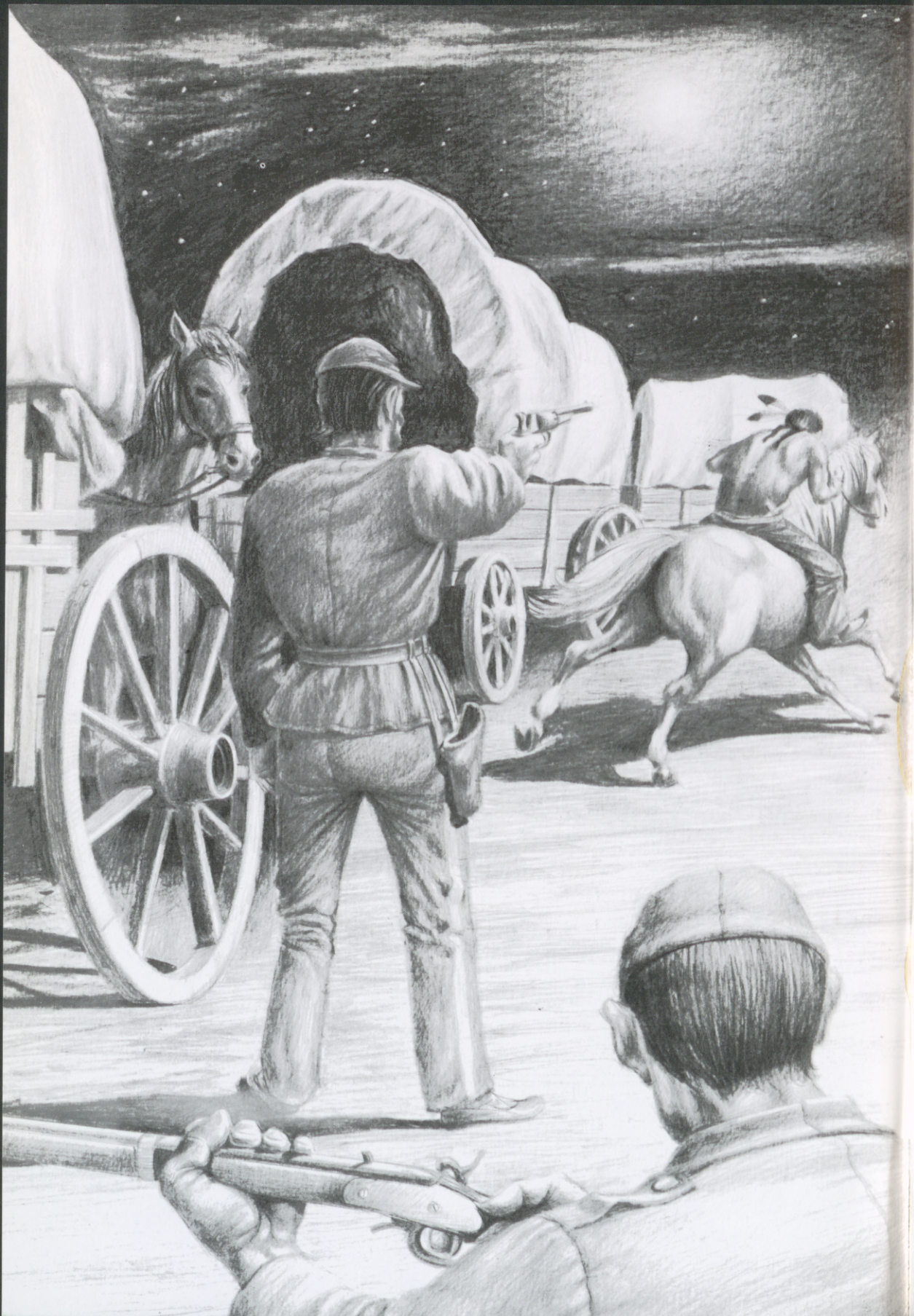
Leszállt a lováról, és mint aki a foglyok kezeit összekötő szíjakat vizsgálja, előrántotta a kését, hirtelen elvágta a kiowa főnök csuklóját szorító szíjat, a kést pedig a kezébe nyomta.

Szemük összevillant. Szótlanul álltak szemben egymással.

Örökkévalóságnak tűnő másodpercek teltek el...! Hau!... Hau!...kiáltott fel fojtott hangon meglepetésében az indián, s egyetlen ugrással a Véssey lova mellett álló musztáng hátán termett. Sebes vágatással nekiiramodott a prérinek, és a holdfényben pillanatok alatt eltűnt a dombok mögött. Mire a közelben álló őrkatoná felfoghatta a történeteket, Véssey előrántotta coltját, és három lövést a menekülő után eresztett; gondosan ügyelve, nehogy eltalálja.

A foglyok mintha mi sem történt volna, némán végignézték az eseményt. Vésseyt az őrkatoná és Bryan hadnagy előtt is igazolták a szökevény után leadott lövések, s abban is mindenki egy véleményen volt, hogy a holdfényben aligha lehetett pontosan célozni. Maga is meglepődött elszántságán és bátorságán. A földre szegezte a tekintetét, mokaszinjával egy fűcsomót rugdosott. Nézte a seminole mokaszint, és nagy-nagy nyugalom áradt szét benne.

— Most jól van...! Most minden nagyon jól van...! így mondják ezt az indiánok, ha lelkük nyugalomát meglelik — idézte fel magában az ifjú kiowa főnök szavait, és még évek múltán is nyugalom költözött a szívébe, ha a kansasi prérin megtörtént kalandjára visszagondolt.

Ki volt a büszke, ifjú kiowa? Soha nem tudta meg! Többé nem találkozott vele! De évek múltával — amikor már csak emléktárgyai között őrizte a seminole mokaszint — amikor már bejárta a föld más tájait, Kelet-és Dél-Ázsiát, a Csendes-óceán szigeteit, s mint neves természettudóst tartották számon; még akkor is, élete végéig érezte, hogy az ismeretlenség homályába veszett ifjú indián főnökben igaz emberre, hűséges barátira talált. És mindent, amit később megtudott, tapasztalt és leírt Észak-Amerika indián törzseiről, minden gondolatát ez a barátság vezérelte. Ez irányította barangolásai közben a világban mindenhol. Szemléletét hosszú utazásai közben mindig ez a gondolat vezérelte; mindenhol, ahol ismeretlen emberekkel találkozott, s az európai ember előtt még ismeretlen társadalmakra lelt. Mert a barátság a lélek legnemesebb szelleme, s a prérin vadászó törzsek vénei, az „orvosságos emberek” mindannyian állítják: „A lélek szelleme nagy varázsló...!”

IX.

Szeptember 14-én déltájban a harcban megtépzott, kifáradt szakasz elérte azt a szekérutat, amely az Elk patakhoz vezetett. Most már csak néhány órai menetelés volt hátra, hogy az erődbe érjenek. Sam Belknap, hetek óta először, elővette bendzsóját és harsányan a „My old Kentucky home...” kezdetű dalba fogott, amelyik csak annyiban illett a helyzethez, hogy a régen látott otthon szépségéről, a hazatérés öröméről szól. Többen együtt énekeltek vele, és ettől mindenki jobb kedvre derült. Hamar rátaláltak első táborhelyükre, a gázlóra, és még sötétedés előtt, a lenyugvó nap fényében feltűntek az erőd gerendafalai: a kapu fölé magasodó őrtoronnyal, a lengő, szélcibálta, vihartépte csillagos-sávós lobogóval.

A kürtszó fegyverbe, tisztelgésre szólította az őrséget, amikor a porlepte lovasok, a minden eresztékükben nyikorgó szekerek előtt kitérültek a nehéz kapuszárnyak, s lovasok, kocsik beporoszkáltak, bedöcögtek az erőd udvarára...

MEGÉRKEZTEK...!

A körletekből, a kantinból kitódultak az emberek, s hangos hurrázással köszöntötték a bevonuló csapatot. Határtalan volt az öröm, mert az erőd körül táborozó indiánok között olyan kósza hírek terjedtek el, hogy Bryan hadnagy szakasza az utolsó emberig a comanche-ok támadásának áldozata lett.

Másnap a tisztikar előtt Bryan rövid szóbeli jelentésben adott számot újtjukról, majd az elvégzett mérések adatait tartalmazó térképlapok átvizsgálása után Hammond és Véssey elbúcsúztak a hadnagytól, a szakasz katonáitól és még aznap útra keltek Fort Leavenworth felé. Huszonhat ládában vitték gyűjtőmunkájuk eredményét, amelyet Fort Leavenworth-ből azonnal továbbítottak Baird profesz-

szornak a Smithsonian Institution másodtitkárának. Az elismerés nem sokáig váratott magára. Az első levél 1856. október 7-én érkezik Washingtonból:

„Sir! Az Ön által az Arkansas folyó forrásai körül gyűjtött, s e hivatalhoz beküldött két köteg gramafű mag pontosan beérkezett, s kérve kérem önt, vegye a hivatal forró köszönétét figyelemre méltó szívességéért. Ön indítványát tökéletesen helyeselve, a magvak Virginia-, Alabama-, Déli Karolina és Floridába szétküldettek, hol tekintélyes és elismert mezőgazdák közt el fognak osztatni. Valódi nagyrabecsüléssel stb. S.H.Hodges.”

Rá két napra megérkezik a második:

„Smithsonian Institution, Washington oct.9. 1856.

Sir! A 26 láda természettudományi tárgy, melyeket Ön az elnök rendelete folytán az Arkansas folyót kutató expedíció alkalmával mint annak feje* oly dicséretes buzgalommal gyűjtögetni szíveskedett, megérkezett. A szakosztályok már rajta vannak, s nemsokára a gyűjtemény tökéletes névsora és leírása fog közrebocsátatni, melyet Önnel annak idején közleni kedves kötelességemnek tartom. Addig is fogadja őszinte köszönötünket. Alázatos szolgálója. B.Girard.”

Aztán a dicsőség első jelei. Louis Vésseyt, az amerikai hadsereg egyszerű térképész katonáját 1856. december 30-án a Philadelphiai Természettudományos Akadémia (Academy of Natural Sciences of Philadelphia) örökös tagjává választja. A Smithsonian Institution évi jelentése is elismerő szavakkal méltatja a Bryan hadnagy szakaszában szolgáló dr. Hammond gyűjtőmunkáját, s e jelentésben az is olvasható, hogy e munkát „egy idő óta J. Xántus de Véssey úr segítségével végezte.” A jelentés pedig hosszan felsorolja a Canadian River és az Arkansas között elterülő préri vidékéről származó emlős- és madárbőrgyűjteményt; a két kutató munkájának eredményét.

Katonai, térképészeti teljesítményükről pedig a hadügyminiszté-

* A nagy teljesítményt elismerő udvarias túlzás (A szerző megjegyzése).

rium „Reports of Exploration and Surveys” című évkönyve szól elismerőleg.

Fort Leavenworth ebben az időben a civilizáció határa. Naponta jár a posta, és újságokat is hoz a keleti nagyvárosokból. A helyőrség nemcsak őrállomás, hanem kiképző bázis és hadianyagraktár is egyszerre. A tisztek feleségükkel, gyerekeikkel együtt élnek az erődben, és így látják el szolgálatukat. Gyakoriak az esti társas összejövetelek, a zene, a tánc. Hammond igaz barátnak bizonyul. A társaságba is bevezeti Vésseyt, s a szellemesen társalgó, művelt fiatal katona hamarosan a hölgyek, a tisztek és altisztek feleségei, leányai között is nagy népszerűsége tesz szert. Szívesen hallgatják zongorajátékát, s valósággal a társaság középpontjává lesz a helyőrség táncos összejövetelein. 1857 januárjában őrmesterré léptetik elő, s ezzel egy időben áthelyezik az orvoskarba.

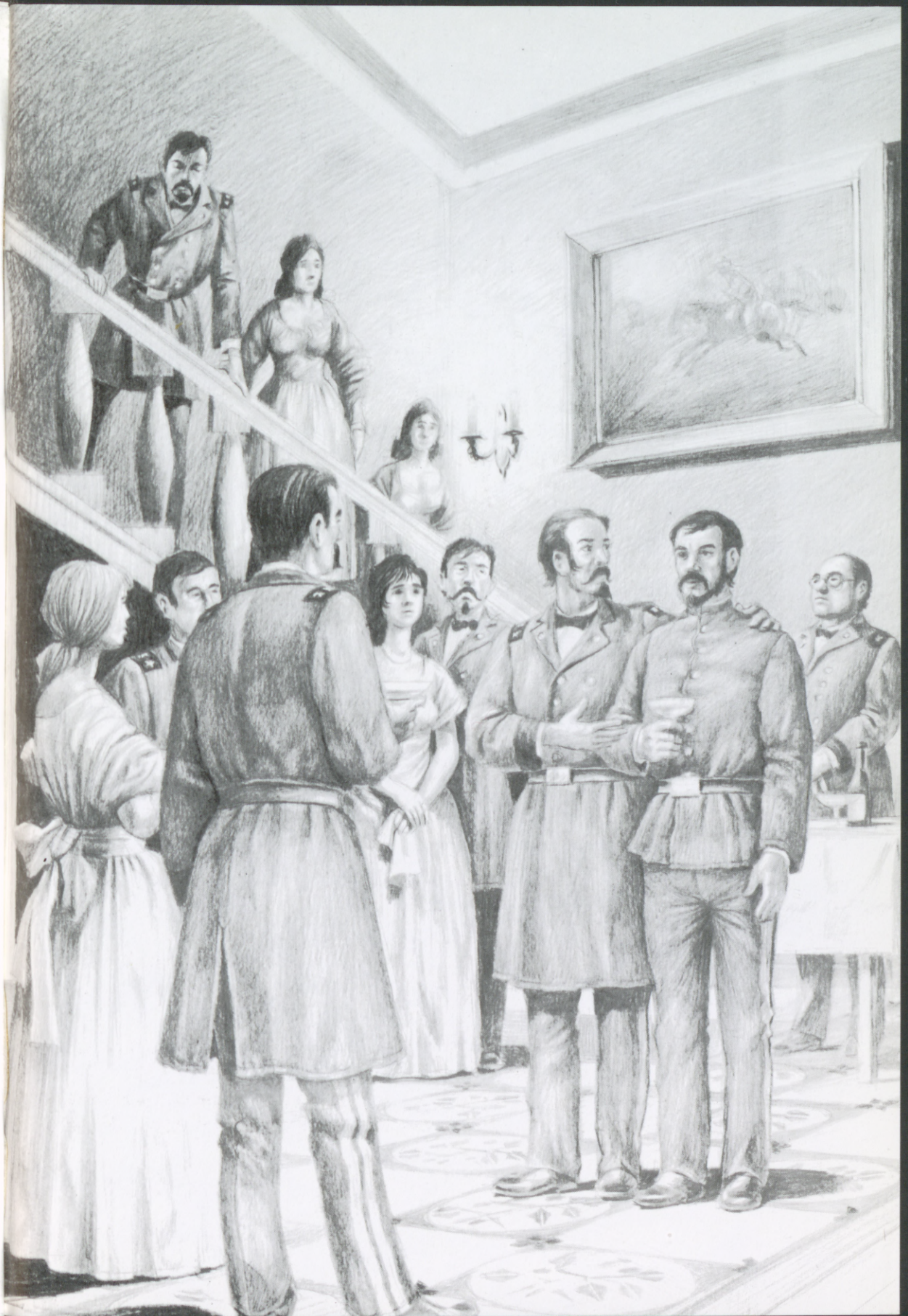
— Itt az ideje, hogy kilépjén inkognitójából, Mr. Véssey — szól egyik estén komolyra hangolva magát dr. Hammond. — Mióta a hadseregben van, mindenkor olyan magatartást tanúsított, hogy valamennyi tiszt becsülését kiérdemelte, akikkel csak együtt szolgált, s amit együtt cselekedtünk az elmúlt hónapokban, nos, gondolom, azt sem kell szégyellnie. Engem eddig sem tudott megteveszteni, de most már komolyan mondom, értelmetlen ez a rejtőzködés.

— Yes sir! — kapta vigyázzba magát Véssey, s némi huncutsággal a hangjában megjegyezte: — Yes sir! Mostanában már magam is gondoltam erre a lehetőségre.

És másnap Hammond a vacsoraasztalnál az erőd parancsnokának egyetértésével meglepő bejelentést tett:

— Hölgyeim és uraim! Engedjék meg, mielőtt eltávozik körünkől, bemutassam és köszöntsem mindannyiunk kedves régi, új barátját, a derék katonát, aki valójában nem Louis Véssey, hanem John Xántus magyar tüzértiszt, orvosi tevékenységem, tudományos gyűjtőmunkám értő és lelkesült segítője. Xántus úr régi vágya teljesül most, amikor Baird professzor közbenjárására a hadügyminisztérium úgy döntött, hogy őt egészségügyi szolgálatra és természettudományos munkájának folytatására a távoli nyugatra, Dél-Kaliforniaiba, Fort Tejon erődjébe vezényli.

Őrmester! Járjon szerencsével, s legyen fáradhatatlan a gyógyításban, a természeti tudományos ismeretek gazdagításában. Ne fe-

ledje katonatársait, barátjait..., s engem se feledj, John — váltott egészen személyesre Hammond —, akit ezentúl megtisztelsz, ha csak Willynek szólítasz...!

Emeljük poharunkat magyar barátunk, Xántus János egészségére...! Hangos hurrákiáltásokkal csendültek össze a poharak. Xántust ezen az estén hallották először magyar dalt énekelni amerikai barátai. Először eljátszott néhányat az akkor divatos új nótákból. Együtt énekelték az autodidakta zeneszerző gyorsan népszerűvé vált „Oh Susanna...” kezdetű dalát, és a vidám társaság unszolására néhány taktus leütése után elkezdte egyik kedvenc nótáját. „Elindultam szép hazámból...”, szállt fátyolos hangja a hirtelen lecsendesülő teremben. A társaság tagjai a szöveget nem értették, de a dal hangulatát, a belőle áradó érzelmeket a hölgyek megkönnyezték, a jelenlévők mind átérezték.

X.

Xántus János ilyen előzmények után 1857. február 1-jén írja első levelét Baird professzornak.

„Valóban sok hála-ra vagyok kötelezve Ön iránt kedvességéért. Kérem, fogadja előre is hálás köszönetemet... Így megragadom a mostani alkalmat annak bejelentésére, hogy a legnagyobb készséggel küldök Önnek a Smithsonian Intézet részére olyan szerzeményeket, amelyekhez szerény képességem és körülhatárolt lehetőségeim hozzásegítettek.”

Mindez csak kezdete annak a sorozatos levélváltásnak, a levelek hosszú folyamának, amely ettől kezdve hosszú éveken át kettejük között folyt. Levélváltásaik hosszú sorozatának tanúsága szerint Xántus nemcsak tudományos munkájával összefüggő kérdésekben fejtette ki véleményét és tájékoztatta a professzort, hanem sokszor legfelsőbb ügyeit is feltárta előtte. Nem sokkal levelezésük megkezdése után, 1857. november 17-én kelt levelében röviden leírja életrajzát, s ezzel a neves amerikai tudós előtt is végleg leleplezi kilétét.

Leírja, hogy 1825. október 5-én Magyarországon, a Somogy megyei Csokonyán született. Közli családi körülményeit, ír *Kedves Anyám*-ról, a családnak küldött levélfolyam címzettjéről, Wunderlich Teréziáról, apjáról Xántus Ignácról, aki Széchényi Ferencnek, majd Széchényi Istvánnak magántitkára egy időben. Kitér neveltetésének körülményeire, ifjúsága nagy eseményére, az 1848—49-es szabadságharc alatt vállalt katonai szerepére, fogsága történetére, és részletesen közli Baird professzorról, miért jött Amerikába, és miért állt be katonának a nyugat pacifikálásával megbízott hadseregbe.

Fort Tejonban nagy igyekezettel és a várható eredményekben

reménykedve veti magát a munkába. Hiavatalos és magánlevelek sokaságát hozza-viszi a posta. Hosszú éveken át csak a „Kedves Anyám!” megszólítású leveleket küldi Magyarországra. A bennük lévő tartalom, a sok színes leírás, amelyet ma a néprajztudomány is számon tart, csak később válik a tudomány elfogadott közkincsévé. Hogy ezek a levelek utóbb könyvvé formálódtak, az nem Xántus János személyes érdeme. Mint minden édesanya, özv. Xántus Ignácné is büszke a fiára, s ő az, aki felismeri írásaiban az általánosabb érdeket, a levelek irodalmi jellegét. Így történhetett, hogy a kedves mama, Győrött — vagy talán Pápán (?) — megismerkedve Prépost István újságíróval, aki maga is részese lévén a szabadságharc eseményeinek, s aki igyekszik nyomon kísérni az emigráns honvédek sorsát, vállalkozik a személyes hangú és akkor éppen ezért közérdeklődésre számot tartható levelek kiadására.

Az elgondolást tett követi, és Prépost ügybuzgó fáradozásával megveti a távoli Kaliforniában katonáskodó Xántus János írói hírnevének alapjait. 1858-ban Pesten a *Lauffer és Stopl* cég gondozásában megjelenik a *XÁNTUS JÁNOS LEVELEI ÉJSZAKAMERIKÁBÓL* című kötet, amelyhez maga a kiadó, Prépost István ír méltató előszót. Xántus nevét néhány hét alatt a legjobb pesti társaságokban is megismerik, és tengerentúlról küldött írásait sorra-rendre várják, közlik a kor divatos és olvasott folyóiratai.

Hosszabb ideje foglalkoztatja a gondolat, hogy hazáját is részéssíti kutatásai, gyűjtőmunkája eredményéből. Szerencséjére S.F. Baird professzor is ekkortájt veti fel egyik levelében, hogy korábbi meg egyezésüknek megfelelően a magyar múzeumoknak is küldhet gyűjteményéből. „Az első természetesen a Magyar Nemzeti Múzeum Pesten — írja Bairdnek 1858. december 22-én —, s ide mindenfajta gerinces példányaimból, amennyire csak lehet, teljes és tökéletes sorozatokat szeretnék küldeni.”

És elindulnak a szállítmányok. Ajándékai ezer mérföldeket tesznek meg a szárazföldön és a tengereken át — gondosan becsomagolva —, hogy párját ritkító kincsekkel gazdagítsák a távoli haza természettudományos gyűjteményeit. Kubinyi Ágostonnak, a múzeum akkori igazgatójának írja Fort Tejonból: „...Higyjétek el barátaim, hogy a magyar számára csak egy hely van e nagy földtekén:

Hazája! mely noha szegény, noha nem nagy, nem híres és nem csudás, mégis legvonzóbb vándor fiai előtt.”

Ám hosszú még az út, amelyen végig kell mennie. Amerikai munkássága alapján még aligha sejthető a jövő. Honvágy kínozza, gyötri, hogy láthassa, megölelhesse anyját, testvéreit. Amerikában javában dúl a polgárháború. Dr. Hammond Grant seregében, Sherman lovasai között végzi gyógyító munkáját, amikor Xántus 1864-ben hazatér. 1865-ben beleveti magát a pesti állatkert létrehozásának munkálataiba, és szorgoskodása eredményeképp a később nagy hírnű intézmény 1866-ban, jóformán a mai helyén, a pesti Városligetben megnyitja kapuit.

A tudomány ebben az időben még romantikus korszakát éli. Vannak még az európai ember számára fehér foltok a föld abroszán. Vannak még távoli népek, akikről még jóformán semmit nem tud a tudományos világ. Xántust is a távoli tájak megismerésének vágya hajtja, amikor elfogadva a megbízást, bejárja Dél- és Kelet-Ázsiát, Borneót és a Csendes-óceán szigeteinek egy részét, s ezzel olyan etnográfiai gyűjteményt hoz létre, amellyel megveti a Néprajzi Múzeum alapjait. A hatalmas anyag, a 2690 néprajzi, a több mint 100 000 állattani, növényi és ásványtani tárgy, a több mint 300 kézirat, feljegyzés és könyv összegyűjtőjén kívül ugyan ki lehetne nála alkalmasabb a Nemzeti Múzeum etnográfiai osztályának vezetésére?

Aligha lehetne más, mint ő, Xántus János. 1872. március 5-én ki-nevezik a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának őrévé, s ezzel a magyar tudomány történetébe bejegyeztetett a Néprajzi Múzeum születésének napja.

UTÓSZÓ

Még most is csak kevesen ismerik kalandos életét annak a férfinak, aki a múlt században Észak-Amerika vad tájain katonai szolgálata, vándorlásai közben kezdte és egy életen át fáradhatatlanul folytatta természettudományos kutatásait, s a maga erejéből, szorgalmából, a tudásvágytól sarkallva emelkedett az egyetemes tudomány Pantheonjába.

Sándor István néprajzkutató 1970-ben megjelent szép könyve is inkább csak szigorúan a néprajztudomány, a „szakma” szemszögéből mutatja be Xántus életútját. Sok tekintetben az ő munkájára támaszkodtam, de merítettem gondolatokat a költő Mátyás Ferenc „A VILÁGVÁNDOR” című, Xántus Jánosról írt életrajzi poémájából is. Természetesen maga e regény hőse volt legfőbb forrásom. Az ő írásai, levelei vezettek Old Shatterhand nyomába.

Véssey — Xántus — Old Shatterhand! Az ismeretlen kiowa főnök és Winnetou! Kik voltak ők, éltek-e egyáltalán, akikről az író Karl May minden nemzedék számára oly nagyszerű hőseit megmintázta? Ez így aligha bizonyítható, de élt Xántus János, a nagy magyar természettudós, utazó. És napjainkra már tényekkel is igazolható, hogy Karl May — Winnetou és Old Shatterhand kalandos történetének megírásakor — ismerte és felhasználta a tudós természetbúvár színes leírásait. Xántus János hagyatékában olyan levelek is fellelhetők, amelyekben a német író arra kérte, adja beleegyezését, hogy róla mintázhassa meg a nemes apacsfőnök Winnetou „sápadtarcú” testvérét, Old Shatterhandet.

Tudom, vannak szebb és igazabb történetek Old Shatterhand és Winnetou barátságának történeténél, de gondolom, nincs senki — s talán Te sem vagy kivétel, ifjú olvasó —, aki ne akarta

volna követni útjain a nagy vadászt, aki ne vágya olyan nemes lelkű barátira, mint Winnetou, és aki ne akarna olyan önfeláldozóan jó barát lenni, mint Old Shatterhand.

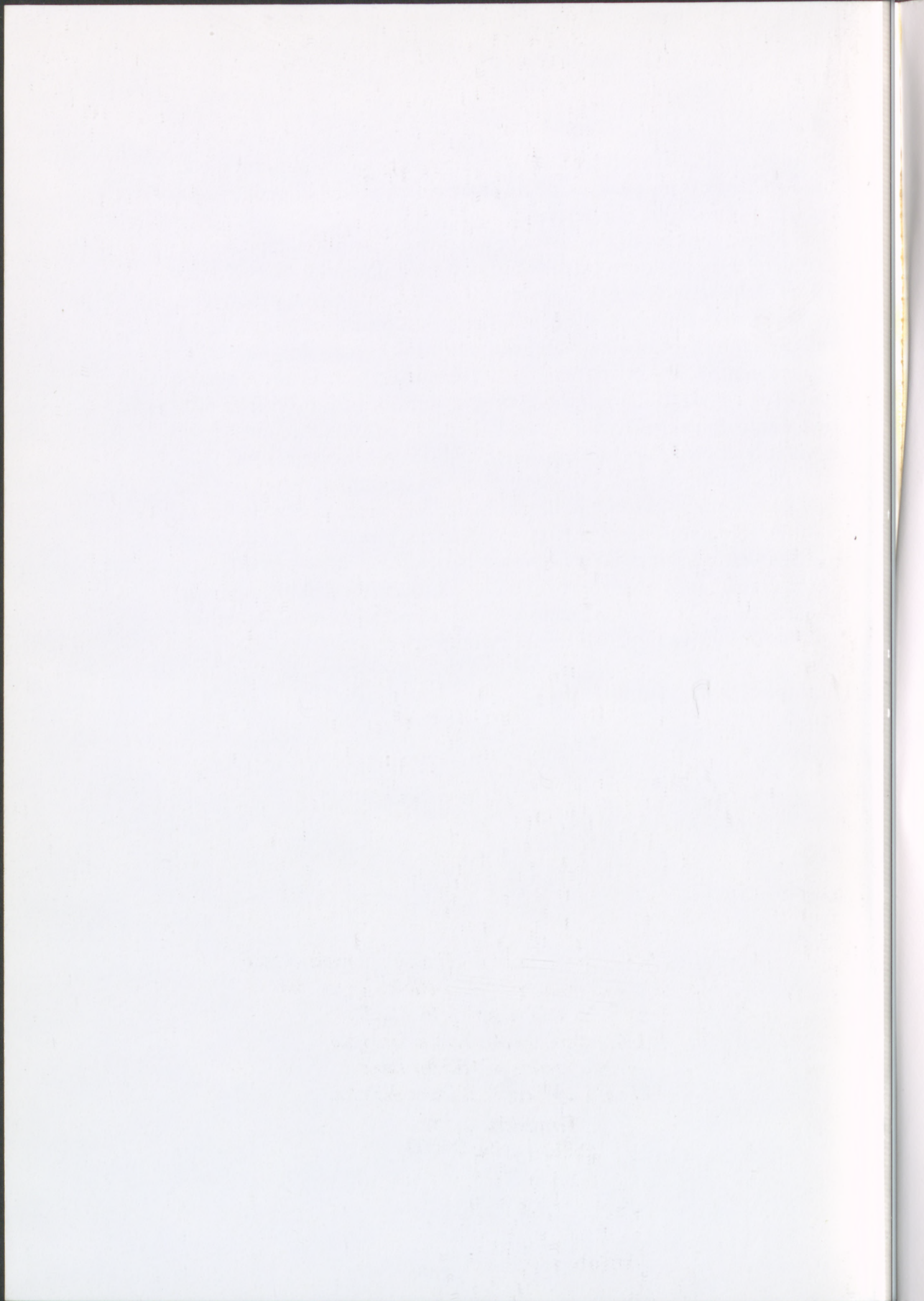
Regényt tartottál a kezekben, ifjú olvasóm, mint ahogy gyakorta regényesek, gyakorta túlzóak és talán még pontatlanok is Xántus János észak-amerikai levélbeszámolóí is. Regényt tehát, amely nem lép fel, és nem is léphet fel a cáfolhatatlan tudományos tények igazával, de bízom benne, magában hordja hősünk egész valójának, lelkének mozgatóerőit, miközben mint „térrajzoló”, mint az amerikai hadsereg egyszerű katonája bolyongott a múlt század ötvenes éveiben a kansasi prérin Észak-Amerikában, a Vadnyugat tájain. Ő írja egyik levelében:...„lehetetlen, hogy a Haza feledhesse hű fiát...”

Ma Budapesten, a VII. kerületben, a Damjanich utca 44-es számú ház falán egy szerény emléktábla áll. Szinte olyan észrevétlenül, mint amilyen szerény munkása volt Xántus János a tudománynak.

Ebben a házban lakott élete utolsó éveiben, 1894-ben bekövetkezett haláláig. Ha arra jártok, ha az állatkert csodáiban gyönyörködtek, ha a Néprajzi Múzeum hűvös termeit járjátok, hihetitek, mindenhol ott vagytok Old Shatterhand nyomában.

Budapest, 1987. június

*A kiadásért felel: Drucker Tibor, a TÉKA Könyvértékesítő,
Könyvtárellátó és Könyvkiadó Vállalat igazgatója
Egri Nyomda, Eger 90 162 30000
Felelős vezető: Kopka László igazgató
Felelős szerkesztő: Hanyi Ilona
Műszaki szerkesztő: Kucsera Katalin
Terjedelem: 5,5 ív
Példányszám: 30000*

2976-2

98, – Ft

A szerző ifjúsági regényében Xántus János életének azt a periódusát mutatja be, amikor „mint terrajzoló, mint az amerikai hadsereg egyszerű katonája bolyongott a múlt század ötvenes éveiben a kansasi prérin Észak-Amerikában, a Vadnyugat tájain.”

„... itt kezdte, majd egy életen át fáradhatatlanul folytatta természettudományos kutatásait. Napjainkra tényekkel is igazolható, hogy Karl May, Winnetou és Old Shatterhand kalandos történetének megírásakor, ismerte és felhasználta a tudós természetbúvár színes leírásait. Xántus János hagyatékában olyan levelek is fellelhetők, amelyekben a német író arra kérte, adja beleegyezését, hogy róla mintázhassa meg a nemes apacsfőnök Winnetou »sápadtarcú« testvérének, Old Shatterhandnek a figuráját.”

TÉKA KÖNYVKIADÓ

